

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VADYBOS INSTITUTAS

IRINA ČERNIAUSKIENĖ

LIETUVOS KARIUOMENĖS VEIKLOS
CIVILINĖS SAUGOS SRITYJE ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

prof. dr. B. Pitrenaitė-Žilėnienė

VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VADYBOS INSTITUTAS

LIETUVOS KARIUOMENĖS VEIKLOS
CIVILINĖS SAUGOS SRITYJE ANALIZĖ

Vadybos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N20023

Recenzentas

Vadovė
prof. dr. B. Pitrėnaitė-Žilėnienė
2013 11

Atliko
NSVmns2-01 gr. stud.
I. Černiauskienė
2013 11

VILNIUS, 2013

TURINYS

ĮVADAS.....	8
1. LIETUVOS KARIUOMENĖS VEIKLOS CIVILINĖS SAUGOS SRITYJE GALIMYBĖS.....	10
1.1. Civilinės gynybos ir civilinės saugos raida.....	10
1.2. Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų kūrimas.....	12
1.3. Kariuomenės paramos teikimas civilinėms institucijoms ekstremaliųjų situacijų metu.....	17
1.3.1. Civilinis ir karinis bendradarbiavimas.....	21
1.3.2. Kariuomenės vykdoma veikla civilinės saugos srityje.....	25
1.3.3. Kariuomenės vykdomų išminavimo ir cheminio ginklo naikinimo operacijos.....	31
1.3.4. Lietuvos gynybos institucijų tarptautinio bendradarbiavimo civilinės saugos srityje galimybės.....	34
2. LIETUVOS KARIUOMENĖS PASIRENGIMO TEIKTI PARAMĄ CIVILINEI SAUGAI SITUACIJOS IR PROBLEMŲ ANALIZĖ.....	38
2.1. Tyrimo metodika.....	38
2.2. Esamos situacijos analizė.....	40
2.3. Pusiau struktūrizuoto interviu tyrimo rezultatų analizė.....	43
2.4. Problemų identifikavimas ir jų sprendimas.....	54
IŠVADOS.....	57
SIŪLYMAI.....	59
LITERATŪRA.....	60
ANOTACIJA.....	63
ANNOTATION.....	64
SANTRAUKA.....	65
SUMMARY.....	66
PRIEDAI.....	67

PRIEDAI

Priedas. Kokybinio tyrimo instrumentas: interviu klausimynas.....	66
---	----

LENTELĖS

1 lentelė. Civilinės gynybos ir civilinės saugos sistemų palyginimas.....	10
2 lentelė. Lietuvos kariuomenės pagalbos suteikimo civilinėms institucijoms atvejai ir tvarka.....	27
3 lentelė. Pusiau strukturizuoto interviu dalyvių charakteristika.....	39
4 lentelė. Tyrimo instrumento sandara.....	40
5 lentelė. 2012 m. duomenys apie Lietuvos kariuomenės suteiktos pagalbos civilinėms institucijoms skaičių.....	41
6 lentelė. Probleminės kariuomenės pasiruošimo teikti paramą civilinėms institucijoms sritys.....	44
7 lentelė. Bendradarbiavimo tarp kariuomenės ir civilinių institucijų įteisinimas.....	46
8 lentelė. Ekspertų požiūris į civilinės saugos mokymų ir pratybų būklę Lietuvos kariuomenėje.....	47
9 lentelė. Kariuomenės pagalbos teikimo civilinėms institucijoms priemonių įvairovė.....	49
10 lentelė. Vadovavimo kariuomenei ekstremaliųjų situacijų metu analizė.....	51
11 lentelė. Tarptautinio bendradarbiavimo įtaka kariuomenės vaidmeniui civilinėje saugoje.....	52
12 lentelė. Vadovavimo civilinei saugai pasikeitimo vertinimas.....	53

PAVEIKSLAI

1 pav. Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų kūrimosi laiko ašis.....	14
2 pav. Kariuomenės teikiamos paramos gyventojams krizių apimtuose rajonuose privalumai ir trūkumai.....	18
3 pav. Informacijos vadybos tarp kariuomenės ir NVO atstovų sistema.....	24
4 pav. Lietuvos kariuomenės vienetai, teikiantys pagalbą civilinėmis institucijoms.....	26
5 pav. Sąveikos su Lietuvos kariuomenės vienetais organizavimo schema.....	29
6 pav. Lietuvos kariuomenės dalyvavimas tarptautinėse operacijose 2013–2014 metais.....	35
7 pav. Bendradarbiavimo tarp Lietuvos kariuomenės ir PAGD prie VRM priemonės.....	42

SANTRUMPOS

CBRB – cheminis, biologinis, radiologinis, branduolinis

CS – civilinė sauga

ES – ekstremalioji situacija

KAM – Krašto apsaugos ministerija

LK – Lietuvos kariuomenė

LR – Lietuvos Respublika

NATO – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (North Atlantic Treaty Organisation)

NVO – Nevyriausybinė organizacija

PAGD – Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas

VRM – Vidaus reikalų ministerija

IVADAS

Saugumas yra viena iš pagrindinių kiekvienos demokratinės valstybės vertybių, todėl civilinė sauga, kaip priemonė, padedanti šią vertybę išsaugoti, turi būti efektyviai valdoma ir vystoma. Civilinės saugos nelaimės, nesvarbu ar kilusios dėl gamtos padarinių ar dėl žmogaus veiklos, vyksta toje pačioje teritorijoje, kur kartu veikia tiek civiliai gyventojai, tiek valstybės kariuomenės pajėgos. Bendradarbiavimas tarp šių dviejų struktūrų yra abipusiai naudingas ir efektyvus, todėl siekiant kuo efektyviau susidoroti su užklupusia ekstremalia situacija būtina įtraukti visas valstybines institucijas, tarp jų ir valstybės gynybos institucijas. Dėl šios priežasties Lietuvos kariuomenės vaidmuo civilinės saugos srityje yra pakankamai svarbus, kadangi ekstremalių situacijų atvejais teisės aktų nustatyta tvarka gali būti pasitelkiami kariniai vienetai.

Visuomenėje nuolat kyla diskusijos dėl kariuomenės panaudojimo ir reikalingumo. Yra manančių, kad kariuomenės pagrindinė užduotis yra saugoti valstybės suverenitetą, ginklu ginti valstybę nuo agresijos ar kitokio ginkluoto užpuolimo ir kitos papildomos funkcijos tik trukdytų siekti šio pagrindinio tikslo. Tačiau keičiantis Lietuvos vidinėms ir išorinėms grėsmėms – kartu keičiasi ir pasipildo jos užduotys: vis dažniau kariuomenė panaudojama padėti civilinėms institucijoms kovoti su ekstremaliomis situacijomis, likviduoti nelaimių padarinius tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų.

Naujos grėsmės sukuria naujus iššūkius, kuriuos neturint patirties ir pasiruošimo sunku įveikti. Patogi Lietuvos geopolitinė padėtis sąlygoja, kad esame išsidėstę pakankamai saugioje nuo uraganų ir žemės drebėjimų, nusikalstamų grupuočių išpuolių vietovėje ir palyginus su kitomis valstybėmis, tiek Lietuvos gynybos, tiek civilinės saugos sistemų dalyviai ekstremalių situacijų metu pasitelkiami į pagalbą sąlyginai retai ir šioje srityje neturi ilgalaikės patirties. Kadangi Lietuvos kariuomenė nepriklauso civilinės saugos sistemai – ši sritis nepatenka tarp Krašto apsaugos sistemos prioritetinių uždavinių. Kariuomenė civilinės saugos srityje gali skirti nepakankamai dėmesio ir pastangų pasirengti ekstremalioms situacijoms ir sąveikauti su kitų sričių organizacijomis, vykdyti bendras pratybas ar dalyvauti mokymuose. Dėl šios priežasties visų lygių vadai dalyvaujantys ekstremaliuose situacijose ir būtinumu bendradarbiauti šioje veikloje su kitomis civilinėmis institucijomis gali susidurti su nepakankamu karių pasirengimu, resursų trūkumu ir neišdirbtu vadovavimu.

Darbo aktualumas ir naujumas – visame pasaulyje pavojingų reiškinių skaičius, jų griauantis poveikis nuolat auga ir atsianda poreikis gauti tinkamus sprendimus kovojant su šiomis naujomis problemomis. Kariuomenė, kaip į misiją ir tikslą orientuota hierarchinė organizacija, yra labai tinkama kovoti su ekstremaliomis situacijomis, tačiau nėra išdėstyta aiški riba, kur kariuomenė veikia civilinės saugos srityje ir kokią veiklą vykdo. Mokslinėje literatūroje trūksta išsamios ir tyrimais pagrįstos

Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje analizės, ši tema nėra plačiai nagrinėjama Lietuvos mokslinės bendruomenės. Dėl šių priežasčių šiame darbe pateikiama informacija bei suformuluotos originalios rekomendacijos, kurios yra aktualios ir turi išliekamąją vertę.

Darbo problema – Lietuvos kariuomenės vaidmuo civilinės saugos srityje nėra aiškus ir apibrėžtas.

Tyrimo objektas – Lietuvos kariuomenės veikla civilinės saugos srityje.

Tyrimo tikslas – ištyrus Lietuvos kariuomenės galimybes teikti paramą civilinės saugos srityje pateikti siūlymus kaip vystyti jos vykdomą veiklą ir bendradarbiavimą su civilinėmis institucijomis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti ir įvertinti Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje galimybes;
2. Išanalizuoti esamą Lietuvos kariuomenės pagalbos teikimo civilinėms institucijoms ekstremaliųjų situacijų metu padėtį;
3. Išanalizuoti tyrimo metu gautą medžiagą, identifikuoti problemas ir jų sprendimo būdus;
4. Išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos kariuomenės galimybes teikti paramą civilinės saugos srityje ir pateikti rekomendacijas;

Tyrimo metodai: magistro baigiamajame darbe naudojami tiek teoriniai: analizės, apibendrinimo, lyginimo, sintezės, sisteminės analizės, tiek empiriniai: dokumentų analizės, turinio analizės, pusiau struktūrizuoto interviu apklausos metodai.

Temos ištirtumas. Lietuvos lygiu plačiausiai ekstremaliųjų situacijų temą yra išnagrinėjusi B. Pitrenaitė (2009), ji tyrė ekstremalių situacijų Lietuvoje veiksmingumo didinimo problemas. Kariuomenės veiklą krizių metu yra nagrinėję G. Štrimas (2006) ir F. Žigaras (2008). Tarp užsienio autorių nemažai svarių mokslinių darbų yra publikavęs D. P. Coppola (2007), juose jis analizavo ir aprašė kariuomenės ir įvairių civilinių organizacijų sąveikos ekstremalių situacijų metu problematiką.

Pasirinkta tema yra nepakankamai ištirta, yra mažai mokslinių darbų šioje srityje, todėl darbe didžiausias dėmesys buvo skiriamas Lietuvos Respublikos teisiniams dokumentams, remtasi tarnybos Lietuvos kariuomenėje įgyta patirtimi ir žiniomis bei kitais informacijos šaltiniais.

Darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas sudarytas iš dviejų skyrių. Pirmajame skyriuje apžvelgiamos Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje galimybės. Skyrius suskirstytas į trys poskyrius pagal apžvelgiamas teorines temas (civilinės gynybos ir saugos raida, Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų kūrimasis ir kariuomenės parama ekstremaliųjų situacijų metu). Antrajame skyriuje analizuojamos Lietuvos kariuomenės pasirengimo teikti paramą civilinei saugai situacija ir problemos. Antrasis skyrius suskirstytas į keturis skyrius, kuriuose išdėstoma tyrimo metodika, atlikto tyrimo rezultatai ir identifikuotos problemos bei jų sprendimo būdai.

1. LIETUVOS KARIUOMENĖS VEIKLOS CIVILINĖS SAUGOS SRITYJE GALIMYBĖS

1.1. Civilinės gynybos ir civilinės saugos raida

Civilinė sauga tokia, kokia yra dabar, išsivystė ne iškart, o pamažu. Mokslininkai dažnai mini ir kitą sąvoką – civilinę gynybą, kuri buvo naudojama dar prieš visuotinai ėmus naudoti civilinės saugos terminą. Šie du terminai yra skirtingi, skiriasi jų tikslai, sistema ir vykdomos užduotys, todėl siekiant išsiaiškinti ir suprasti sąveiką tarp minėtų terminų, būtina išnagrinėti jų istorinę raidą.

Nėra vienos globalios formulės kuri paaiškintų kaip išsivystė ekstremaliųjų situacijų valdymas. Visgi, Coppola (2007) teigia, kad yra vienas konkretus istorijos periodas, kurio metu buvo žengti svarbiausieji žingsniai centralizuoto gyventojų apsaugojimo link – civilinės gynybos era. 1977 m. birželio 8 d. priėmus Ženevos 1949 m. rugpjūčio 12 d., konvencijos „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų apsaugos“ papildomą protokolą, buvo įtvirtinta civilinės gynybos sąvoka.

1 lentelė. Civilinės gynybos ir civilinės saugos sistemų palyginimas

	Civilinė gynyba	Civilinė sauga
Gyvavimo laikotarpis	1940 m.–XX a. pab.	XX a. pab.–2013 m.
Kūrimosi priežastys	Atominio karo pavojus, siekis apsisaugoti nuo atominės bombos sprogoimo pasekmių.	Naujų (gamtinių) grėsmių atsiradimas, pasiruošimas ir prevencija joms.
Apibrėžimas	Vykdytas kai kurių ar visų toliau išvardintų humanitarinių užduočių, skirtų civiliams gyventojams apginti nuo pavojų ir padėti jiems pašalinti tiesioginius karo veiksmų ar katastrofų padarinius, sukurti išlikti būtinas sąlygas	Procesas, kurio metu apsaugomi žmonės, organizacijos, institucijos ir kt. nuo ekstremalaus įvykio.
Funkcijos	<ul style="list-style-type: none"> • Perspėjimas; • Evakuacija; • Slėptuvių įrengimas ir tvarkymas; • Gelbėjimo operacijos; • Medicininis aptarnavimas, religinė pagalba; skubus mirusiųjų laidojimas; • Kova su gaisrais; • Pavojingų vietovių nustatymas, žymėjimas; • Dezinfekavimas ir kitos panašios apsaugos priemonės; • Skubus būsto suteikimas ir aprūpinimas; objektų išsaugojimas • Skubus būtinų komunalinių tarnybų atkūrimas; • Papildoma veikla, būtina bet kuriai minėtai užduočiai įvykdyti, įskaitant planavimą ir organizavimą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sumažinimas; • Pasiruošimas; • Atsakas; • Atstatymas.
Organizacinė struktūra	Kuriama civilinės gynybos organizacija ir sujungiama su perspėjimo sistema bei gelbėjimo komandomis bei apsaugos sistemomis (slėptuvėmis).	Kariniai vienetai nežaidžia pagrindinio vaidmens civilinėje saugoje, todėl visa sistema vykdoma per sukurtą operacinę struktūrą administracinio valdymo aparato, tokio kaip savivaldybės, vyriausybė ir kt.

Šaltinis: sudaryta pagal Coppola, 2007

Šiame tarptautiniame dokumente civilinė gynyba apibrėžiama kaip „vykdymas kai kurių ar visų toliau išvardintų humanitarinių užduočių, skirtų civiliams gyventojams apginti nuo pavojų ir padėti jiems pašalinti tiesioginius karo veiksmų ar katastrofų padarinius, taip pat sukurti išlikti būtinas sąlygas“ (Ženevos konvencija, p. 24). Toliau protokole detalizuojamos konkrečios civilinei gynybai priskiriamos užduotys (1 lent.).

Analizuodami civilinės gynybos vystymąsi, mokslininkai Quarantelli ir Coppola savo straipsniuose pabrėžia, kad modernus ekstremaliųjų situacijų valdymas, toks koks jis apibrėžiamas dabar, pradėjo vystytis tik nuo maždaug XX amžiaus pabaigos (žr. 1 lent.). Coppola (2007) teigia, kad „daugumoje valstybių, sistema keistis pradėjo kaip atsakas specifinėms nelaimėms. Taip pat, įvyko pokytis valstybės valdymo institucijose, kadangi jos ėmėsi vaidinti svarbų vaidmenį ruošiantis atsakyti į krizes. Pagrindas kuris leido vykdyti tokius pokyčius buvo modernių karinių technologijų plėtojimas“ (p. 4).

Viena iš tokių karinių technologijų buvo atominė bomba. Pasak Quarantelli (1998) nuo 1940 metų civilinės gynybos pagrindinis tikslas buvo apsaugoti žmones nuo atominės atakos pasekmių. Quarantelli (1998) teigia, kad Antrojo pasaulinio karo metu vietinės bendruomenės buvo ypač susirūpinusios dėl galimos grėsmės iš oro, kadangi tokio tipo grėsmė gali pasiekti žmones iš toli. Vis dėlto, buvo žinoma, kad lėktuvai gali skristi ribotą atstumą ir skraidinti riboto kiekio krovinius, todėl išskyrus signalinius garsinius aliarmus, daugiau jokių priemonių prieš grėsmes iš oro nebuvo imtasi.

Vėlesniu laikotarpiu, Antrojo pasaulinio karo metu civilinės gynybos sistemos buvo plėtojamos daugelyje šalių: „dažniausiai buvo kuriama civilinės gynybos organizacija ir sujungiama su perspėjimo sistema bei gelbėjimo komandomis bei apsaugos sistemomis (slėptuvėmis). Civilinės gynybos išryškinimas, skatinimas valstybiniu lygiu leido išvystyti vietines civilinės saugos sistemas“ (Quarantelli, 1998, p. 14). Mokslininkas taip pat pabrėžia, kad vyriausybės, norėdamos apsaugoti savo piliečius nuo oro atakų ir nuolatinės atominės atakos grėsmės, pradėjo vystyti civilinės gynybos organizacijas, skirstyti finansavimą ir personalą. Nors buvo dedama nemažai pastangų, stebėtinai mažai civilinės gynybos vienetų išsivystė į visapuses organizacijas.

Nors įvairiose valstybėse civilinės gynybos srities kūrimasis skyrėsi, (kai kuriose iš jų, nepaisant įvykusių grėsmių, su tuo kovoti skirtų institucijų sukurta nebuvo) pagrindinė judėjimo kryptis buvo aiški ir toliau išlaikoma. Nors problemų buvo iškilę nemažai, visi minėti įvykiai paskatino vystyti teisinę ekstremaliųjų situacijų valdymo sistemą. Pavyzdžiui, Coppola (2007) savo straipsnyje pateikia tokius civilinės gynybos vystymosi pavyzdžius: „Didžiosios Britanijos nepaprastųjų situacijų valdymo institucija civilinės gynybos pradžia laiko civilinės gynybos akta, patvirtintą 1948 metais, Jungtinių

Amerikos Valstijų Federalinė nepaprastųjų situacijų valdymo institucija išaugo 1950 metais, kai buvo patvirtintas Federalinis civilinės gynybos aktas“ (p. 5).

Dauguma institucijų, pasak Coppolos (2007) (ypač nuo XX amžiaus vidurio) pradėjo kurtis ir dėl to, kad suintensyvėjus stichinėms nelaimėms: uraganams, potvyniams, visuomenė dėl šių katastrofų kritikavo valdžios institucijas ir jų nesugebėjimą apsaugoti savo piliečius. Pasak Quarantelli (1998), XX amžiaus pabaigoje dėmesys buvo daugiau kreipiamas stichinių nelaimių prevencijai ir pasiruošimui, todėl pamažu civilinė gynyba buvo nustumama į antraplanį vaidmenį ir vis dažniau imta naudoti civilinės saugos terminą. Apibendrinus visa tai, kas pasakyta, galima teigti, kad civilinė gynyba yra civilinės saugos pradininkas: jeigu civilinė gynyba daugiau koncentravosi ties apsauga nuo atominės atakos, tai tuo tarpu civilinės saugos sistema siekia apsaugoti nuo daugiau įvairių kylančių grėsmių, t.y. nuo ekstremalaus įvykio.

1.2. Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų kūrimas

Lietuvos gynybos sistema (jei tiksliau – Krašto apsaugos ministerija) anksčiau buvo atsakinga už civilinės saugos funkcijos įgyvendinimą Lietuvoje. Nors šiuo metu ši funkcija yra perduota Vidaus reikalų ministerijai, kariuomenės pajėgos vis vien įtrauktos į šią veiklą ir yra pakankamai reikšmingi padėjėjai su savo turimais resursais ir galimybėmis. Siekiant išsiaiškinti Lietuvos kariuomenės pasirengimą remti civilinės saugos užduotis svarbu išnagrinėti ir palyginti ne tik civilinės saugos kūrimosi raidą, tačiau ir pačios kariuomenės susikūrimo aplinkybes. Šios abi sritys po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo turėjo būti sukurtos nuo pat pradžių ir tai turėjo įtakos tolimesnei jų plėtrai ir vystymuisi.

Ypatingumas, būdingas ne tik Lietuvai, bet ir kitoms Baltijos šalims – krašto apsaugos politikos perimamumas suaugo su politikos pasikeitimu. Orenijaus (2003) teigimu, po nepriklausomybės atkūrimo valdžia įžengė į naują veiklos sritį, kurioje anksčiau nesireiškė, tad šioje srityje politika turėjo būti kuriama nuo nulio ir dėl šios priežasties iškilo aibės problemų: reikėjo sukurti naujus įstatymus, organizacijas, skirti lėšų, personalo ir kt. (p. 82). Pasak Žigaro (2008), Sovietinė okupacinė kariuomenė išvedė paskutinius dalinius iš Lietuvos tik 1993 metais, „dėl šios priežasties Lietuvos karinės pajėgos turėjo spręsti krašto apsaugos kūrimo, žmogiškųjų išteklių poreikio naujai formuojamai Lietuvos kariuomenei, perimtų iš sovietinės kariuomenės pastatų ir ginkluotės apsaugos, finansavimo problemas“ (p. 30).

Pagrindinės problemos, su kuriomis buvo susidurta kuriant krašto apsaugos politiką, buvo:

1. *Tarpukario Lietuvos patirtis šioje srityje galėjo būti panaudota tik gana ribotai, nes daugelis jos nuostatų paseno laiko bei turinio atžvilgiu ir nebeatitiko realiai susiklosčiusios situacijos;*

2. *Įstatymų leidžiamajame ir vykdomajame valdžiose stigo aukštos kvalifikacijos specialistų bei ekspertų, kurie galėtų prisidėti prie šios politikos formavimo;*

3. *Vyravo skeptiškas požiūris dėl lietuvių, buvusių sovietinių šios srities specialistų, lojalumo Lietuvai (Orenius, 2003, p. 83).*

Gerų savo srities specialistų neturėjimas galėjo daryti įtaką įvairioms kariuomenės vystymosi sritims: teisinei bazei, struktūros kūrimui, žmonių apmokymui ir pan. Esant tokioms sudėtingoms sąlygoms natūralu, kad sukurti įstatymai po to buvo nuolat tobulinai, dažnai keičiami. Pavyzdžiui, Žigaras (2008) savo moksliniame darbe yra išanalizavęs, kad keičiantis Lietuvos vidaus ir geostrateginei aplinkai nuo 1998 m. iki 2006 m. spalio 12 d. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas ir jo priedėlis buvo keičiamas ir papildomas net dvylika kartų. Panašios sąlygos buvo ir besikuriant civilinės saugos sistemai Lietuvoje.

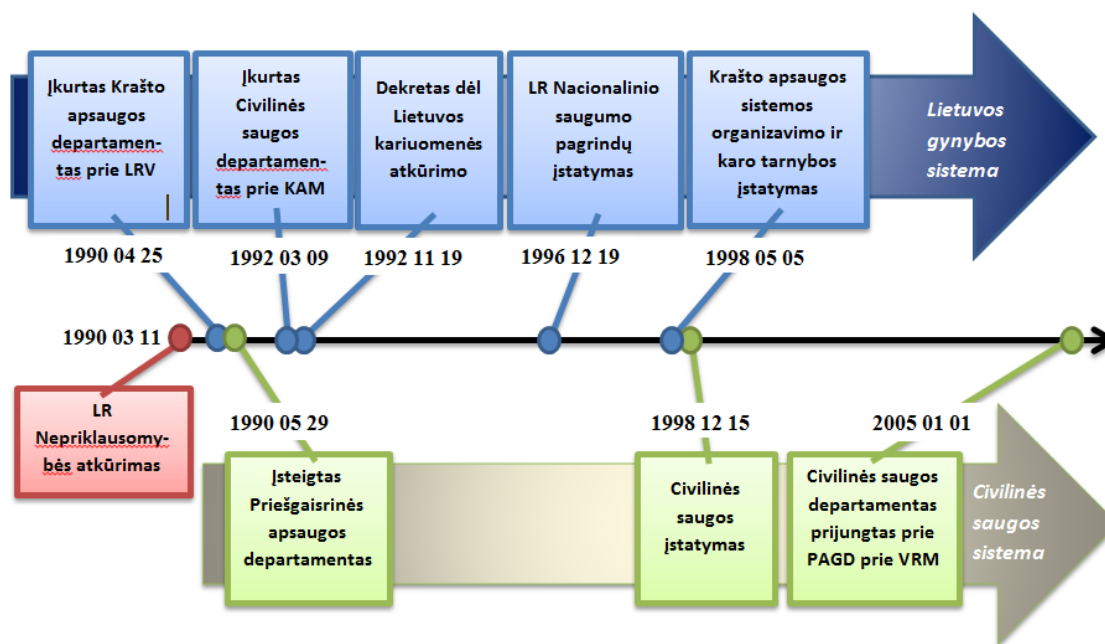
Analizuojant Lietuvos kariuomenės 14 metų atkūrimo istoriją, dažniausiai mokslininkai sutartinai išskiria tris pagrindinius jos kūrimosi etapus (Norgėla, 2005, p. 49–50):

- I etapas – nuo 1988 m. iki 1991 m. sausio įvykių. Tuo metu buvo aišku, kad be kariuomenės apsiginti nuo okupantų nepavyks, tad nepaisant to, kad Lietuvoje dar galiojo ir veikė sovietinės institucijos su galingomis saugumo ir karinėmis pajėgomis, buvo pradėtos kurti Lietuvos karinės struktūros. 1990 m. balandžio 25 d. LR Vyriausybės nutarimu buvo įkurtas Krašto apsaugos departamentas prie LR Vyriausybės (1 pav.). Departamentui buvo iškeltas uždavinys – formuoti ir įgyvendinti krašto apsaugos koncepciją bei sukurti krašto apsaugos sistemą.

- II etapas – nuo 1991 m. sausio įvykių iki 1996 m. pabaigos. Kruvinų sausio įvykių metu atsirado labai daug savanorių, norinčių tarnauti krašto apsaugoje ir nepabūgusių persekiojimų. Po 1991 m. Pučo Maskvoje tęsėsi planinis kariuomenės kūrimas. Po metų, lapkričio 19 d. LR Aukščiausioji Taryba išleido dekretą, kuriuo teisiškai patvirtino Lietuvos kariuomenės atkūrimo faktą (žr. 1 pav.). Šiuo laikotarpiu kariuomenės vadovybei teko spręsti labai daug organizacinių uždavinių: karinių vienetų steigimo, norminių aktų rengimo, kovinio rengimo organizavimo ir daugelio kitų. 1993 m. išvedus paskutinius Rusijos kariuomenės ešalonus, suaktyvėjo kariuomenės kūrimo ir rengimo procesas, organizuoti pirmieji taktiniai mokymai poligonuose.

- III etapas – nuo 1997 m. pradžios iki 2002 m. pabaigos. Užmegzti pirmieji ryšiai su NATO, pradėta dalyvauti „Partnerystės taikos labui“ programoje. Kariuomenės prioritetinėmis sritimis tampa dalyvavimas tarptautinėse misijose (IFOR, SFOR, AFOR, KFOR ir kt.) Kroatijoje, Bosnijoje ir Hercogovinoje, Albanijoje ir kt.

Tiek Žigaras (2009), tiek Norgėla (2005) savo straipsniuose nagrinėdami Lietuvos kariuomenės kūrimosi aplinkybes, sutinka su nuomone, kad Lietuvos kariuomenės atkūrimas ir pritaikymas prie šalies saugumo ir gynybos politikos buvo ypač dinamiškas. Per vos daugiau kaip dešimtmetį krašto apsaugos sistema sugebėjo atsikratyti sovietinio palikimo, pertvarkyti organizacinę struktūrą, sukurti ir įtvirtinti demokratinės civilinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės mechanizmą, atnaujinti karininkų korpusą.

1 pav. Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų kūrimosi laiko ašis

Paraleliai kuriantis Lietuvos gynybos sistemai, šalia iš pagrindų kūrėsi ir civilinės saugos sistema (žr. 1 pav.). Pitrenaitės (2006) duomenimis, kuriant ar tobulinant bet kokią sistemą, pagrindinis dėmesys skiriamas jos funkcijoms ir jas atitinkančiai struktūrai, veiklos reglamentavimui, logistiniam aprūpinimui ir personalui. Būtent tokia linkme ir vystėsi nagrinėjamo laikotarpio Lietuvos civilinės saugos veikla valstybėje – ji buvo vystoma pamažu, etapais, keičiant teisinę ir organizacinę sistemas. Įgyvendinant civilinės saugos plėtros uždavinius „buvo sprendžiamos problemos, kaip sukurti veiksmingą struktūrą, tinkamai reglamentuoti jos veiklą, atitinkamai parengti personalą ir pakankamai aprūpinti sistemą logistikos priemonėmis, kad būtų maksimaliai užtikrinta žmonių, turto ir aplinkos apsauga ekstremaliomis, kritinėmis sąlygomis“ (Pitrenaitė, 2006, p. 137).

Nagrockas (2011) teigia, kad Lietuvoje civilinės saugos sistema buvo pradėta kurti 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Pirmoji įkurta institucija buvo Gelbėjimo ir civilinės saugos tarnyba, patvirtinti Civilinės saugos departamento prie Krašto apsaugos ministerijos nuostatai, taip pat buvo priimti reikalingi civilinės saugos sistemą reglamentuojantys teisės aktai. Tai buvo reikalingi

pokyčiai, kadangi Lietuvoje tuo metu vyravo sovietinė, labiau į civilinę gynybą, nei į civilinę saugą orientuota ekstremaliųjų situacijų valdymo sistema.

Nuo pat kūrimosi pradžios daug kartų keitėsi tiek civilinę saugą reglamentuojantys įstatymai, tiek pačių įstaigų pavaldumas ir funkcijos. Pasak Nagrocko (2011) šios priežastys darė įtaką ekstremaliųjų situacijų valdymo organizavimo Lietuvoje sudėtingumui ir kėlė civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų taikymo problemas: „sistemą optimizuoti skatina ir atsirandančios naujos grėsmės asmens ir visuomenės saugumui, pavojų keliantys galimi įvykiai ir avarijos pramonėje, dėl klimato dažnėjantys stichiniai ir katastrofiniai hidrometeorologiniai reiškiniai“ (p. 189).

Šiuo metu civilinė sauga apibrėžiama kaip „veikla, apimanti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, kitų įstaigų, ūkio subjektų ir gyventojų pasirengimą ekstremaliosioms situacijoms, veiksmus joms gresiant ar susidarius, ekstremaliųjų situacijų likvidavimą ir jų padarinių šalinimą“ (Civilinės saugos įstatymas, 2010). Pitrenaitė (2006) nagrinėdama šią sritį, pateikia tokį apibrėžimą: civilinė sauga – procesas, kurio metu apsaugomi žmonės, organizacijos, institucijos ir kt. nuo ekstremaliojo įvykio. Tai vykdoma per sukurtą operacinę struktūrą skirtą sumažinimui, pasiruošimui, atsakui ir atstatymu. Karinės pajėgos nevykdo pagrindinio vaidmens civilinėje saugoje, todėl visa sistema vykdoma administracinio valdymo aparato, tokio kaip savivaldybės, vyriausybė ir kt.

Civilinės saugos įstatyme apibrėžiami pagrindiniai civilinės saugos sistemos tikslai:

- *Prevencinių priemonių, skirtų išvengti ekstremaliosioms situacijoms, įgyvendinimo ir vykdymo užtikrinimas;*
- *Susidarius ekstremaliajai situacijai, pagelbėti gyventojams, įvairioms institucijoms, ūkio subjektams ir kt. įstaigoms išvengti ir patirti kuo mažiau žalos, išlaikyti rimtį, išsaugoti gyventojų gyvybes, sveikatą, turtą ir apsaugoti aplinką;*
- *Užtikrinti, kad valstybės ir savivaldybės įstaigų, ūkio subjektų materialiniai ištekliai būtų optimaliai panaudoti gresiant ar susidarius ekstremaliajai situacijai.*
- *Rengti visuomenę praktiniams veiksams, gresiant ar susidarius ekstremaliajai situacijai, skatinti žmonių iniciatyvą civilinės saugos srityje, stiprinti pasitikėjimą sistemos veikla.*

Analizuojant galima pastebėti, kad per civilinės saugos tikslus yra išreikštas kompleksinis požiūris į nepaprastųjų situacijų valdymą, t.y. matyti keturių fazių ciklo, susidedančio iš mažinimo, pasiruošimo, atsako ir atsatymo, užuomazgos.

Siekiant įgyvendinti nustatytus tikslus, būtina išsiaiškinti, kokie yra civilinės saugos sistemai keliami uždaviniai. Jų civilinės saugos įstatyme yra išskiriami taip pat keturi:

- *Organizuoti ir palaikyti sistemos pajėgų parengtį ir reikiamą materialinį bei techninį aprūpinimą;*
- *Perspėti ir informuoti visuomenę apie gresiančią ar susidariusią ES, galimus padarinius, jų šalinimo priemones ir apsisaugojimo nuo ES būdus;*
- *Organizuoti ir vykdyti ES ar įvykių likvidavimo, padarinių šalinimo darbus, atlikti gelbėjimo, paieškos ir neatidėliotinus darbus;*
- *Susidarius ES ar įvykiams, organizuoti ir vykdyti priemones, kurios skirtos atkurti valstybių ar įstaigų, gyventojų gyvenimo sąlygas.*

Nagrocas (2011), svarstydamas, kaip pasiekti Civilinės saugos įstatyme nurodytus civilinės saugos sistemos tikslus ir uždavinius nurodo tris pagrindines problemas (p. 191):

1. Dažna CS sistemos institucijų funkcijų kaita. Pavyzdžiui, iki 2005 m. sausio 1 d. Lietuvoje nebuvo nė vienos įstaigos, kuri, atsiradus ES padėčiai, teiktų pagalbą gyventojams. Nuo 2005 m. pradžios Civilinės saugos departamentas buvo prijungtas prie PAGD, kūrimą pavesta vadovauti civilinei saugai organizuojant avarijų likvidavimo ir gelbėjimo darbus ES metu. Tačiau netgi įvykdžius šiuos veiksmus, ES valdymas Lietuvoje netapo paprastesnis dėl apskričių naikavimo, skirtingas funkcijas įgyvendinančių institucijų ir kt. objektyvių priežasčių.

2. Dažni civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai. Lietuvos CS sistemos reforma buvo pradėta vykdyti praėjus ilgam nefunkcionavimo laikotarpiui: civilinės saugos įstatymas priimtas tik 1998 m. gruodžio 15 d. ir nuo to laikotarpio buvo keičiamas mažiausiai septynis kartus. Dėl šios priežasties yra sudėtinga taikyti ir painu tobulinti įstatymą įgyvendinančius aktus. Lietuvos valstybinės institucijos per du metus (1999–2001 m.) patvirtino daugiau nei 30 civilinės saugos įstatymo įgyvendinamųjų teisės aktų.

3. Žemas Lietuvos Respublikos gyventojų suvokimas apie civilinę saugą: dauguma jų nesupranta kas yra civilinės saugos sistema, kuo ji jiems naudinga ar kokią pagalbą žmogus gali gauti ekstremaliosios situacijos atveju

Išanalizavus tiek civilinės saugos, tiek gynybos sistemos kūrimosi aplinkybes, pastebima, kad toks intensyvus vystymasis turėjo nemažai neigiamų pasekmių: parengti apgalvotus ir patikimus teorinius pagrindus abiems sistemoms trūko ne tik specializuotų žinių, tačiau ir laiko.

Lietuvos kariuomenės vado 2010 m. kovo 10 d. patvirtintoje Lietuvos karinėje doktrinoje tvirtinama, kad tokius dažnus nacionalinio saugumo politikos pokyčius lemia išorinė ir vidinė aplinkos: „dabar vykstantys karai ir ginkluoti konfliktai yra labai įvairūs dėl kovojančių šalių vykdomų veiksmų, moralinių nuostatų, technologinių ar techninių priemonių naudojimo ir psichologinių faktorių“ (p. 24),

Saugumo aplinka dabar yra labai dinamiška – vienų grėsmių tikimybė mažėja, kitų auga, todėl šiuolaikinė kariuomenė turi būti organizuota taip, kad galėtų lanksčiai ir greitai prisitaikyti prie šių pokyčių. *Iki šiol pagrindinė kiekvienos valstybės kariuomenės misija buvo atgrasinti nuo galimo ginkluotos jėgos panaudojimo prieš valstybę ir ginti teritoriją, jei ją užpultų. Dabar priešiškos priemonės nukreipiamos ne prieš valstybių teritoriją ar net karinius objektus, o tiesiogiai prieš civilius gyventojus (masinio susibūrimo vietas, stadionus) ar strateginę ekonomikos infrastruktūrą (naftos gręžimo platformos) (Žigaras, 2008, p. 38).*

Norgėlos (2005) teigimu, mūsų laikmečio kariuomenės reforma vykdoma atsižvelgiant į Lietuvos stojimo į NATO ir Europos Sąjungą suteikiamas papildomas saugumo garantijas, ekonomines valstybės galimybes, taip pat tam, kad nauja kariuomenės struktūra ir jos parengimas maksimaliai atitiktų jai skiriamų užduočių pobūdį (p. 55). Šiuo metu Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatyme Lietuvos kariuomenė apibrėžiama kaip „valstybės ginkluotosios gynybos institucija – krašto apsaugos sistemos pagrindinė dalis, sauganti valstybės suverenitetą, jos teritorijos ir oro erdvės neliečiamybę, ginklu ginanti valstybę nuo agresijos ar kitokio ginkluoto užpuolimo, vykdanči karines užduotis pagal Lietuvos Respublikos tarptautinius įsipareigojimus“ (Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas, 1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723)

Dėl kintančių grėsmių pobūdžio Lietuvos, kaip NATO narės, kariuomenės vaidmuo šalies viduje keičiasi. Pasak Žigaro (2008), šalia tradicinės misijos ginti šalies teritoriją nuo agresijos kariuomenė turi daugiau dėmesio skirti uždaviniams, kurie anksčiau laikyti antraeiliais: teikti pagalbą civilinėms institucijoms, padėti kovoti su gamtos stichijomis, saugoti svarbius valstybės objektus. Kai būtina užtikrinti visuomenės gerovę, kariuomenė turi būti pasirengusi reaguoti į tokias nekarinio pobūdžio grėsmes, kurios pranoksta civilinės valdžios institucijų galimybes imtis atitinkamų priemonių (p. 39).

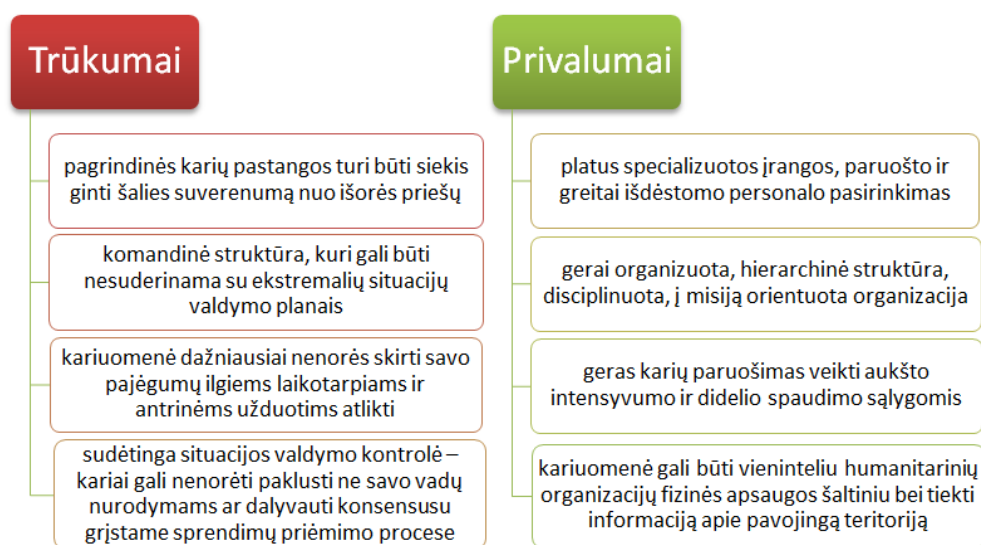
Apibendrinus, nuo to laikotarpio, kai civilinė sauga buvo perduota iš Krašto apsaugos ministerijos į Vidaus reikalų ministerijos pavaldumą, Lietuvos kariuomenė nėra įtraukta į civilinės saugos sistemą. Šiuo metu ji tapo labiau patarėjo ir padėjėjo funkciją atliekančiu dalyviu, pagal išgales teikiančiu pagalbą civilinėms institucijoms.

1.3. Kariuomenės paramos teikimas civilinėms institucijoms ekstremaliųjų situacijų metu

Coppola (2007) teigimu, atsakomybė už ekstremaliųjų situacijų valdymą visuomet tenka paveiktos valstybės vyriausybei, valdžiai. Gyventojai tikisi, kad jų valdžios institucijos padės tiek prieš nelaimės tiek po jų, nepaisant įvykusios nelaimės masto. „Visgi dažnai, savivaldybės ar vyriausybės įstaigos nėra pajėgios užtikrinti tinkamą nepaprastųjų situacijų fazių: pasiruošimo, mažinimo, atsako ir

atstatymo valdymą ir privalo pasitelkti kitas įstaigas ir organizacijas. Ypač dėl savo prigimties ir tinkamumo pasitelkiamos ginkluotosios pajėgos – kariuomenė“ (p. 377).

Pasak Štrimo (2006) šiuo metu karių „daugiafunkcionalumas“ stebina: dažnai jiems tenka veikti ne karo lauke, bet „pilkosiose konfliktų zonose“ ar įvairių krizių ištiktuose rajonuose. Tokios ne visai tradicinės kariuomenės veiklos sritys kartais reikalauja maksimalių pastangų ir sugebėjimų, tokiose situacijose kyla ne mažesnė nei klasikiniame kare įtampa. Kariškis tampa gelbėtoju, diplomatu. „Karinės pajėgos ir jų atstovai savo jėgos ir sugebėjimų potencialą dažnai naudoja „nekariniams“ problemų sprendimo metodams. Tai ypač akivaizdu ten, kur tenka likviduoti stichijos, epidemijos ar technologinių katastrofų padarinius“ (p. 12).

Šaltinis: sudaryta pagal Coppola, 2007 ir Štrimas, 2006

2 pav. Kariuomenės teikiamos paramos gyventojams krizių apimtuose rajonuose privalumai ir trūkumai

Mokslininkai nagrinėdami šiuolaikinius konfliktus sutartinai tvirtina, kad beveik kiekviena valstybė įtraukia kariuomenės pajėgas į bendrą ekstremaliųjų situacijų valdymo planavimą ir operacijų procesą. Nors daugelis demokratinė vyriausybės dvejoja naudoti savo karinius resursus sprendžiant vidaus problemas, šios gynybos pajėgos yra geriausiai tinkančios kovojant su ekstremaliomis situacijomis ir jų panaudojimo privalumai dažniausiai nustelbia esamus trūkumus (2 pav.). Pasak Coppolos (2007), kariuomenė turi patikimai saugomą biudžetą, specializuotą įrangą, parengtą ir greitai išdėstomą darbo jėgą, yra ekonomiškai nepriklausomi ir turi gerai organizuotą, hierarchinę struktūrą.

Tokie metodai, kaip įvairiapusė karių parama gyventojams krizių apimtuose rajonuose, vis labiau įsitvirtina ir tampa natūraliu, nuostabos nekeliančiu dalyku. Štrimas (2006) tvirtina, kad kritika ir debatai, svarstant galimybes panaudoti kariuomenę šalies viduje ir dar ne kariniais tikslais, visada susilauks savo auditorijos: „siekiant išsiaiškinti tinkamą sprendimą šiai problemai išspręsti, būtina dalykiškai ir racionaliai pasverti visus tokių sprendimų privalumus ir trūkumus“ (p. 12).

Dėl daugelio priežasčių kariuomenės resursai gali būti įtraukti į tarptautinių ekstremaliųjų situacijų valdymą ar humanitarines misijas. Dažnai yra teigiama, kad „niekas kitas daugiau nėra taip gerai pasirengęs kovoti su nelaimėmis, nes kariuomenė turi platų sunkios ginkluotės, paruošto personalo pasirinkimą, yra disciplinuota, į misiją orientuota organizacija“ (Coppola, 2007, p. 371). Kita vertus, yra teigiančių, kad kariuomenė yra karo institucija, o ne humanitarinė organizacija, todėl šie du idealai yra iš esmės nesuderinami (žr. 2 pav.).

Tarkim neseniai JAV buvo nagrinėjama situacija, susijusi su galimu paukščiu gripo protrūkiu, ir jos stabilizavimo priemonių arsenalas. Štrimas (2006) tyrė šio atvejo istoriją ir teigia, kad viena iš šių priemonių buvo platūs įgaliojimai karinių pajėgų atstovams, kurie, esant būtinybei, galėtų blokuoti epidemijos apimtus rajonus, įvesti juose karantino režimą ar net priverstinai evakuoti gyventojus. Pasak mokslininko, šis projektas susilaukė didelės kritikos: vyrauja stereotipas, kad ekstremaliųjų situacijų atveju pakankamą paramą turi užtikrinti kitos specialiosios tarnybos ir bet kokia kariškių veikla piliečių nuomone, gali pažeisti jų visuomenės teises bei nėra paranki patiems kariškiams, kurių pagrindinės pastangos turi būti siekis ginti šalies suverenumą nuo išorės priešų.

Absoliučia dauguma atvejų kariuomenės veikla šalies viduje ne krizių metu nekelia jokios neigiamos piliečių reakcijos. Atvirkščiai, nepanaudoti karių profesiniai sugebėjimai ir autoritetas, neįtraukiant jų į įvairaus socialinio pobūdžio projektus laikomas nedovanotinu aplaidumu. Nepaisant šių nesutarimų, vyriausybės vis dažniau pasitelkia karinius resursus padėti kitoms valstybėms, paveiktoms ekstremaliųjų situacijų. Ryšys tarp kariuomenės ir nepaprastųjų situacijų valdymo nėra vien tik atsitiktinumas ar nauda valstybei. Dauguma šiandien egzistuojančių modernių ekstremaliųjų situacijų valdymo struktūrų turi civilinės gynybos šaknis. Ekstremaliųjų situacijų valdymas išaugo iš poreikio gintis, todėl kariuomenė buvo įtraukta viso šio besivystančio civilinės gynybos proceso metu. „Dėl šių priežasčių, kariuomenės, kaip vertingo resurso, statusas yra plačiai pripažįstamas ir dažnai laikomas kaip paskutinė išsigelbėjimo išeitis“ (Coppola, 2007, p. 342).

Coppola (2007, p. 374) tvirtina, kad kariai yra labai gerai paruošti veikti aukšto intensyvumo, ir didelio spaudimo sąlygomis, todėl ekstremaliųjų situacijų atsako ir atstatymo fazėse gali labai efektyviai veikti. Pavyzdžiui, į kariuomenės pagalbą gali įeiti maisto tiekimas, techninis įvertinimas, medicininė parama, transportavimas ir logistika, paieška ir gelbėjimas, infrastruktūros stabilizavimas, pastogių

suteikimas, inžinerijos pagalba ir kitos funkcijos. Mokslininko duomenimis, kuomet reaguojant į ekstremaliąją situaciją įtraukiama kariuomenė, pirminis valstybės rūpestis yra dėl valdžios įgaliojimų: „ginkluotosios pajėgos dirba tokioje komandinėje struktūroje, kuri gali būti nesuderinama su jokiais ekstremaliųjų situacijų valdymo planais“ (p. 342). Pasak autoriaus, kariai yra treniruojami veikti ir kovoti priešiškoje, svetimoje aplinkoje, todėl civilinė-karinė sąveika ekstremaliųjų situacijų metu dėl kariškos prigimties gali baigtis konfliktais. Dėl šios priežasties yra svarbu sugalvoti tinkamą rengimą ir mechanizmus, kurie padėtų vesti ir vadovauti veiksms tokiomis sąlygomis ir užkirstų kelią galimiems konfliktams.

Įtraukus kariuomenę į ekstremaliųjų situacijų valdymo veiksmus, kyla tam tikrų problemų, su kuriomis susiduriama. Coppola (2007) nustatė šias pagrindines problemas:

1. Kariniai resursai geriausiai tinkami aukšto intensyvumo, neilgai trunkančioms užduotims. Kariuomenės padaliniai dažniausiai nenorės skirti savo pajėgumų ilgiems laikotarpiams, nes tai apribos jų galimybes vykdyti savo tiesiogines, su šalies gynyba susijusias užduotis.

2. Kariuomenė linkusi vykdyti tas ekstremaliųjų situacijų atsako ir atstatymo operacijas, poreikius, kurie labiausiai atitinka jų pačių galimybes, pasiruošimą ir operacijas. Pavyzdžiui, kariai nesimoko kaip pastatyti namo, todėl tokios užduoties įvykdyti negalėtų, tačiau būtų pasiruošę bet kada pastatyti stovyklavietę iš palapinių. Apibendrinus, dažniausiai bus atsisakyta vykdyti veiksmus, kurie gali būti labiau tinkami pagal situaciją, bet neįeiti į karių vykdomas funkcijas.

3. Ekstremaliųjų situacijų vadovams gali būti sunku išlaikyti situacijos valdymo kontrolę atvykus kariams, kadangi jie gali veikti pagal savo vadų nurodymus, o ne pagal ekstremaliųjų situacijų valdymo įstaigos. Kariai gali nenorėti paklusti konkrečioms nurodymams ar dalyvauti konsensu grįstame sprendimų priėmimo procese.

4. Yra valstybių, kuriose kariuomenė yra korumpuota, naudoja brutalią jėgą ar neturi tinkamo pasiruošimo humanitarinių operacijų srityje, todėl įvykio aukos, nukentėjusieji gali bijoti į pagalbą atvykusių ginkluotų pajėgų. Taip pat, tokios situacijos gali sukelti antrines pasekmes (p. 343).

Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad valstybėse, kuriose aktyvaus vidinio karo metu įvyksta stichinė nelaimė, kariuomenės įtraukimas gali būti ir teigiamas ir neigiamas. „Jei stichinės nelaimės paveikiama bendruomenė yra laikoma priešu, kariuomenė gali imtis veiksmų, siekdama sutrukdyti humanitarinei pagalbai pasiekti šiuos gyventojus. Ypač tai aktualu, kuomet vykdomi genocidai ar etniniai valymai, nes humanitarinė pagalba padėtų kariaujančiam šaliai siekti savo tikslų“ (Coppola, 2007, p. 434). Vis dėlto, jei kariuomenė nori bendradarbiauti su humanitarinę pagalbą teikiančiomis organizacijomis, jie gali būti vieninteliu šių organizacijų fizinės apsaugos šaltiniu (pvz.: pasienio konfliktuose) bei tiekti informaciją apie pavojingą teritoriją.

1.3.1. Civilinis ir karinis bendradarbiavimas

Stavridis (2011) teigia, kad dauguma iššūkių, su kuriais susiduriama šiandieniniame globalizuotame pasaulyje reikalauja atsako iš visų organizacijų: tarptautinių, privačių, nevyriausybinų, valstybės ir savivaldybių ir pan. „Retai viena organizacija turi galimybių susidoroti su kompleksiniais scenarijais, nes dažniausiai jai trūksta reikalingos patirties, išteklių, resursų ir logistikos. Tai reiškia, kad tik dalis tikslo gali būti pasiekta“ (Stavridis, 2011, p. 8).

Nors kariuomenės operacijos apima visą spektrą, pradedant nuo taikos ir stabilumo operacijų iki karo, tačiau nekarinės iniciatyvos taip pat apima visas paminėtas sritis ir dar daugiau. (Stavridis, 2011). Taigi, reikia atsižvelgti, kad veikiant ir reaguojant į ekstremaliąsias situacijas, dalyvaus daug ir įvairių pajėgumų, kurie sieks vieno ir to pačio tikslo.

Dauguma tyrinėtojų ir specialistų pritaria idėjai, kad sudėtingų ekstremaliųjų situacijų metu tinkamai koordinuojamos ir integruojamos civilinės ir karinės pastangos yra raktas į sėkmingą stabilizaciją, pagalbos pastangas ir atstatymą (Rietjens et al., 2009). Stavridis (2011) analizuodamas civilio ir karinio bendradarbiavimo svarbą, savo straipsnyje teigia, kad „*strateginiai ryšiai tarp žmonių, organizacijų ir resursų yra vertingi keliais etapais: pasiruošimo etape tai skatina bendradarbiavimą ir dialogą, kuris veda prie geresnio sąveikavimo, pasitikėjimo ir pasiruošimo. Įvykio metu, nusistovėję ryšiai padeda neišvaistyti brangaus laiko nustatant organizacijų kompetencijos ribas, todėl tas laikas gali būti panaudojamas reikalingoms sritims*“ (p. 9).

Aplinkybės taip susiklostė, kad kariuomenė ir nevyriausybinių organizacijos (toliau – NVO) tapo reikšmingiausiais operacinio humanitarinio atsako dalyviais. Kaip teigia Coppola (2007) Šios organizacijos pagal prigimtį ir pagal ideologiją yra labai skirtingos, reikalauja ypatingų pastangų siekiant koordinuoti veiksmus tarpusavyje. Kariuomenės organizacinė struktūra yra centralizuota, NVO – decentralizuota. Įsipareigojimai taip pat skiriasi: kariuomenės yra trumpalaikiai, NVO – ilgalaikiai. Operacijos kariuomenėje atsiranda viršuje ir tuomet leidžiasi žemyn, NVO – vėlgi atvirkščiai. Tačiau aplinkoje didėjant nepaprastųjų situacijų skaičiui, šios dvi organizacijos vis daugiau sąveikauja ir kooperuojasi siekdamos užtikrinti visuomenės saugumą

Nepaisant to, kad bendradarbiavimas tarp civilinių organizacijų ir kariuomenės yra naudingas abiem pusėms, dažnai šis procesas būna labai sudėtingas. Įvairūs mokslininkai išskiria įvairias tokio bendradarbiavimo kliūtis. Pavyzdžiui, Driver (2011) teigia, kad šiuo metu tiek NATO, tiek ES siekia išspręsti problemą, koku mastu įmanoma modernias kariuomenes plačiau sukonzentruoti ties

netradicinėmis karinėmis misijomis ir visiškai integruoti į hibridines karines-civilines struktūras neprarandant jų esminių ir kritinių karinių bruožų.

Šią problemą apibrėžia dvi konkuruojančios pozicijos: „*kariuomenė turi koncentruotis ties tradicinėmis kovos funkcijomis ir išlaikyti aiškią ir ryškią funkcinę atskirtį nuo civilinių institucijų. Kita pozicija pabrėžia, kad kariuomenė turi įsitraukti į netradicinius saugumo palaikymo būdus ir jų vystymą, taip pat priimti civilinių įstaigų pagalbą šioje srityje. NATO ir ES nesugebėjimas suderinti šių dviejų konfliktuojančių pozicijų tapo pagrindine kliūtimi vystant visapusį ir išsamų karinio-civilio bendradarbiavimo modelį“ (Driver, 2011, p. 13).*

Dar vienas požiūris atsiskleidžia Rietjens (2009) straipsniuose. Mokslininkas nagrinėdamas bendradarbiavimo tarp karinių-civilių institucijų problemas, taip pat išskiria kelias priežastis: pirma, civilinių ir karinių operacijų situacija dažnai būna chaotiška, nestabili ir konfliktiška. Vietinių gyventojų poreikiai yra aukšti, trūksta informacijos, finansų, politinių ir teisėtų struktūrų. Kita priežastis yra ta, kad civiliniai dalyviai ir su jais kontaktuojančios karinės organizacijos turi skirtingus tikslus ir būdus jiems pasiekti. Be to, abi busės siekia bendradarbiauti iki tol, kol tai duoda jiems reikiamos naudos. Galiausiai, organizacijų organizacinės struktūros skirtumai, patirties, metodų ir tikslų nesuderinamumas taip pat prisideda prie sudėtingesnio sąveikavimo tarp minėtų dviejų dalyvių.

Coppola (2007) išskiria šias pagrindines priežastis, trukdančias NVO tiesiogiai bendradarbiauti su kariuomene:

1. Baimė, kad bendradarbiavimas su kariuomene statys į pavojų jų pagrindines vertybes, kurios leidžia jiems dirbti savo darbą, pavyzdžiui, neutralumas ir nepriklausomybė. Būdamos neutralios valdžios atžvilgiu, jos gali dirbti svetimoje valstybėje, teikti paramą jos gyventojams ir užtikrinti savo darbuotojų saugumą.

2. Baimė, kad kariuomenė perims humanitarinių operacijų valdymą į savo rankas ir neleis jiems teikti pagalbą tikslinei auditorijai.

3. Dalis NVO darbuotojų yra prieš darbą su kariuomene dėl savo ideologinių ar politinių skirtumų, negatyvių praeities patyrimų. Yra manančių, kad kariuomenė yra atsakinga už tam tikras nelaimes ir yra jų kaltininkė.

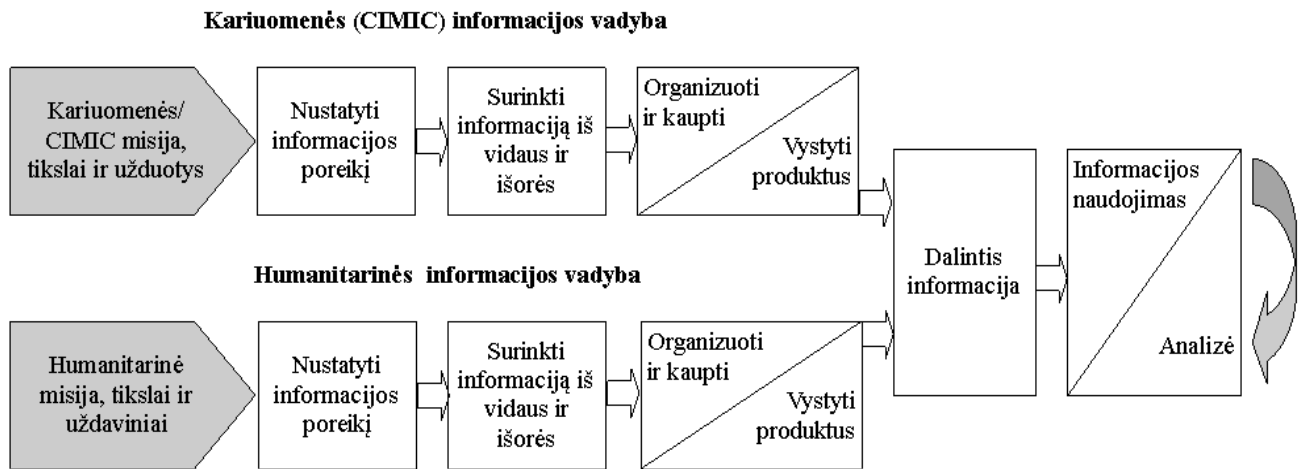
Visgi, patys NVO darbuotojai pripažįsta, kad kariuomenė turi tokių resursų, kurie gelbėja jiems vykdant humanitarines misijas, pavyzdžiui, dažnai kariuomenė yra vienintelė, kuri turi reikiamą sunkiąją įrangą nuvežti priemonėms ir patiems darbuotojams į paveiktą teritoriją (Coppola, 2007). Taip pat turi techninių galimybių ir gali pateikti paveiktos teritorijos palydovinių nuotraukų. Galiausiai, kariai gali fiziškai apsaugoti NVO darbuotojus nuo aplinkos pavojų: jie turi informaciją apie minų laukus, inžinerines kliūtis ir kt. objektus.

Pasak Coppola (2007), kariuomenė taip pat turi savo priešasčių nepasitikėti NVO darbuotojais. Kariai mano, kad NVO yra neuniformuoti, neefektyvūs geradariai, kurie tik trukdo ir neatlieka jokio naudingo darbo. Tačiau toks požiūris pamažu keičiasi ir nyksta: „NVO darbuotojai yra naudingiausi kai reikia įvertinti aplinką, bendrauti tiesiogiai su nukentėjusiais gyventojais, kadangi jais labiau pasitikima nei kariais. Taip pat jie gali padėti išvengti antrinių pasekmių, ypač sveikatos srityje (teikdami psichologinę pagalbą, mokymus)“ (Coppola, 2007, p. 398).

Nepaisant kylančių nesuderinamumų tarp požiūrių į minėtų institucijų bendradarbiavimą, Driver (2011) atkreipia dėmesį į tai, kad taip, kaip prieš Šaltąjį karą atominio ginklo sukūrimas užbėgo už akių tradiciniam, įprastam kariavimo būdui, taip ir šiais laikais dauguma mokslininkų netiki, kad globalizacija ir tarpusavio priklausomybė dramatiškai sumažino galimybes ir toliau kariauti tradiciniu, visiems įprastu būdu. „Šiuolaikinės grėsmės apima tokias sritis, kaip klimato kaitą, masinę migraciją, tarptautinį terorizmą ir nusikalstamumą, bankrutavusias valstybes ir kitus netradicinius konflikto įrankius, kurie gali pareikalauti „hibridinės gynybos“ su gerai sinchronizuotomis civilinėmis institucijomis“ (Driver, 2011, p. 17). Taigi autoriaus nuomone, tam, kad užtikrinti piliečių saugumą, būtina sukurti tinkamą civilinio-karinio bendradarbiavimo modelį.

NATO valstybės, savo kariuomenėse yra sukūrusios ir išvysčiusios koordinacijos mechanizmus, kurių dėka bendradarbiavimas su NVO yra vykdomas sistemiškiau ir efektyviau. Coppola (2007) pateikia vieną iš efektyvių kariuomenės ir NVO sinergijos pavyzdžių – stovyklaviečių kūrimą, kuomet kariai su savo specifine įranga yra tinkamiausi statydami stovyklas, o NVO gerai jas administruoja. Žinoma, šios sistemos nėra visiškai tobulos, kadangi NVO ir kariuomenė nėra įsipareigojusios bendradarbiauti, turi skirtingus tikslus ir prioritetus.

Siekiant sudėtingų situacijų metu bendradarbiavimą tarp šių institucijų padaryti efektyvesniu, Rietjens (2009) pabrėžia, kad būtinos abiejų dalyvių pastangos. Vienas iš įrankių yra pasitikėjimo ir supratimo skatinimas. Taip pat svarbu tai, kad dalinimasis informacija gali padėti išvengti ilgo ir nereikalingo informacijos rinkimo etapo: „pavyzdžiui, vienas iš 1996 metais pagalbą teikiančių darbuotojų Bosnijoje teigė, kad Amerikos kariuomenei nėra tikslo išradinėti iš naujo ratą: mes turime nemažai atliktų tyrimų ir apskaičiavimų apie pabėgėlius. Amerikos kariuomenė jau buvo pradėjusi skaičiavimus daryti iš naujo. Mes jiems sutaupėme iki šešių mėnesių darbo“ (p. 414).

Šaltinis: adaptuota pagal Rietjens et al., 2009, p. 419

3 pav. Informacijos vadybos tarp kariuomenės ir NVO atstovų sistema

Rietjens (2009) akcentuoja, kad būtina užtikrinti tinkamą informacijos vadybą tarp šių dviejų organizacijų. Informacijos vadybos pagrindinis tikslas yra užtikrinti, kad reikiama informacija būtų nusiųsta kada ir kur ji yra reikalinga per aiškiai apibrėžtus ir suprantamus komunikacijos kanalus. Teisingai pateikta informacija padeda organizacijoms, šiuo atveju karinėms ir humanitarinėms struktūroms, prisitaikyti prie besikeičiančios aplinkos. 3 paveiksle nurodytas informacijos judėjimo kelias tarp abiejų struktūrų. Svarbiausia, pasak autoriaus, paskutinio etapo metu, naudojant informaciją ir ją analizuojant, atsižvelgti į saugumą: kariuomenė naudodama NVO informaciją gali statyti į pavojų NVO operaciją, jos žmonių saugumą, tuo pačiu NVO, turėdama prieigą prie klasifikuotos kariuomenės informacijos, gali pakenkti karinei operacijai. Atsižvelgus į šias rizikas, reikalinga išsami informacijos paskleidimo visuomenei rizikos analizė.

Apibendrinus, keičiantis informacija abi pusės gali gauti didesnės naudos, kadangi gaunama informacija bus platesnė, paremta išsamesniais ir patikimesniais įvertinimais (Rietjens et al., 2009). O būtent nenumatytų situacijų specifika reikalauja tokios informacijos ir supratimo, kokio viena organizacija tikrai negali išanalizuoti ir gauti priėjimo. Be to, organizacijos žinodamos viena kitos uždavinius ir vykdomus darbus, galės išvengti funkcijų dubliavimosi ir tinkamai pasidalinti veiklos sritimis.

1.3.2. Kariuomenės vykdoma veikla civilinės saugos srityje

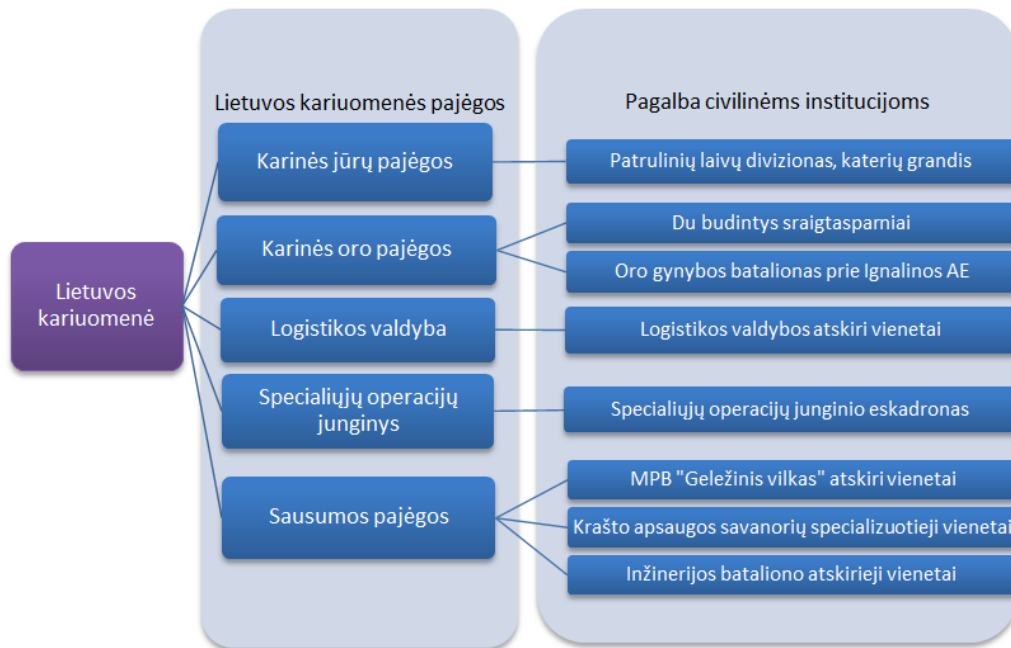
Lietuva nėra ta šalis, kur stichinės nelaimės ar katastrofos vyksta dažnai. Vis dėlto, Štrimo (2006) teigimu, ekstremaliosios situacijos kiekybiniai ir kokybiniai mastai gali būti tokie, kad reikės pasitelkti ir tuos pareigūnus, į kurių pareigas tai formaliai neįeina. Tokių grėsmių atveju turi būti numatytas karių – organizuotos ir gerai parengtos jėgos – vaidmuo.

Lietuvos kariuomenės veikla civilinės saugos srityje yra apibrėžta teisės aktuose: „ekstremaliųjų situacijų atvejais teisės aktų nustatyta tvarka gali būti pasitelkiami kariniai vienetai“ (LR civilinės saugos įstatymas, 28 straipsnis). Tokia pati nuostata patvirtinama ir LR Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 21 skyriuje – jeigu reikia katastrofoms ir kitoms didelio masto nelaimėms įveikti, gelbėjimo darbams dirbti ir padariniams šalinti pasitelkiama ir kariuomenė, panaudojami jai priklausantys ištekliai.

Šiuo metu, pagal galiojantį Krašto apsaugos sistemos ir karo tarnybos organizavimo įstatymą (1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723, 16 str.), Lietuvos kariuomenės struktūra susideda iš kariuomenės pajėgų, junginių, dalinių ir kitų karinių vienetų. Kariuomenės pajėgų rūšys ir jų paskirtis yra šios:

1. Sausumos pajėgos (įeina ir Krašto apsaugos savanorių pajėgos) – valstybės sausumos teritorijos karinė apsauga ir gynyba;
2. Karinės oro pajėgos – oro erdvės stebėjimas, kontrolė ir gynyba;
3. Karinės jūrų pajėgos – teritorinės jūros stebėjimas, kontrolė ir gynyba, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šleifo stebėjimas ir kontrolė;
4. Specialiųjų operacijų pajėgos – vykdyti karines specialiąsias operacijas.

Būtent šie kariuomenės vienetai ir teikia pagalbą civilinėms institucijoms: kiekvienam iš jų yra priskirtos tam tikros funkcijos, kurias reikalui esant jie privalo vykdyti. Konkretus padalinių suskirstymas pagal pajėgas yra pateiktas 4 paveiksle.

Šaltinis: adaptuota pagal Žigaras, 2008, p. 50

4 pav. Lietuvos kariuomenės vienetai, teikiantys pagalbą civilinėms institucijoms

Pagal 4 paveiksle pateiktą informaciją, matyti, kad kariuomenės pajėgose yra paskirti konkretūs vienetai, atsakingi už pagalbos civilinėms institucijoms teikimą. Pavyzdžiui, sausumos pajėgose šią funkciją daugiausiai vykdo mechanizuotos pėstininkų brigados „Geležinis vilkas“ padaliniai, Inžinerijos bataliono atskirieji vienetai (pvz.: Sprogmenų neutralizavimo ar Štabo ir aprūpinimo kuopos).

Pats svarbiausias ir teisiškai kariuomenės paramą civilinėms institucijoms reglamentuojantis straipsnis yra nurodytas Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatyme (1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723). Šio įstatymo 18 straipsnyje yra detalieji išdėstyti atvejai, kuomet kariniai vienetai gali būti pasitelkiami teikiant pagalbą kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms (2 lentelė).

Pasak Štrimo (2006) iš esmės aukščiau nurodytame teisės akto straipsnyje teisiškai struktūrizuotos ir apibrėžtos tos funkcijos, kurias Krašto apsaugos sistema vykdo jau seniai. Pavyzdžiui, labiausiai visuomenei žinomos tos operacijos, kurias kiekvienais metais įvardija žiniasklaida:

- pajūrio regione pagalbos teikimas potvynio apsemtų sodybų gyventojams (paprastai tą vykdo apie šimtas karių);
- neatsargių poledinės žūklės mėgėjų evakavimas;
- degančių durpynų ir išsiliejusių teršalų gesinimas, surinkimas (p. 15).

2 lentelė. Lietuvos kariuomenės pagalbos suteikimo civilinėms institucijoms atvejai ir tvarka

Eil. nr.	Karinių vienetų pasitelkimo teikiant kitoms valstybės ar savivaldybių institucijoms, atvejai	Pagalbos teikimo tvarka	Sąveikos tarp kariuomenė ir civilių institucijų koordinavimo tvarka
1.	ES atvejais, kai įvykio mastas sparčiai didėja, tam tikroms gelbėjimo ir kitų neatidėliotųjų darbų užduotims ES židinyje atlikti	KA ministro įsakymu, gavę Vyriausybės ES komisijos pirmininko arba savivaldybės, kurios teritorijoje yra ES židynys, administracijos direktoriaus rašytinį prašymą.	pagal kariuomenės vado ir PAGD prie VRM direktoriaus ar jų įgaliotų pareigūnų iš anksto parengtus sąveikos planus.
2.	nepaprastosios padėties atveju	KA ministro įsakymu, gavę institucijos, atsakingos už ES valdymą, vadovo rašytinį prašymą.	koordinuoja institucijos, atsakingos už ES valdymą, vadovas.
3.	prireikus sustiprinti valstybės sienos apsaugą;	siunčiami padėti Valstybės sienos apsaugos tarnybai KA ministro įsakymu, gavę vidaus reikalų ministro rašytinį prašymą.	pagal Vyriausybės tvirtinamą valstybės sienos apsaugos priedangos planą.
4.	teikiant pagalbą valstybės sienos apsaugos, muitinės, aplinkos apsaugos, žvejybos ir laivybos kontrolės institucijoms	pagal bendrus kariuomenės sąveikos su valstybinėmis institucijomis planus ir susitarimus dėl pagalbos.	koordinuoja Vyriausybės sudaroma kontrolės komisija.
5.	ypatingais atvejais, kai kyla grėsmė žmonių gyvybei, prireikus padėti policijai vykdyti skubias asmenų sulaikymo, paieškos ar gelbėjimo operacijas;	kariuomenės vado įsakymu, gavus policijos generalinio komisaro raštišką prašymą. Karinis vienetas gali teikti tik vienkartinę pagalbą (iki 24 val.). Prireikus ši trukmė gali būti pratęsiama iki 48 val. arba tol, kol bus pasiekti asmens sulaikymo, paieškos ar gelbėjimo operacijos tikslai.	operacijai vadovauja policijos generalinio komisaro ar jo pavaduotojo arba teritorinės policijos įstaigos vadovo paskirtas pareigūnas.
6.	prireikus padėti krizės valdymo operacijos vadovui vykdyti teroro išpuolio likvidavimo operaciją, kai tam nėra pakankamų ar tinkamų kitų valstybės institucijų ar įstaigų pajėgų;	KA ministro įsakymu, kai dėl teroro išpuolio priimamas Krizių valdymo komiteto sprendimas pasitelkti karinį vienetą.	teroro išpuolio likvidavimo operacijai vadovauja teisės aktų nustatyta tvarka paskirtas krizės valdymo operacijos vadovas.
7.	prireikus tam tikram laikui sustiprinti svarbių valstybės ar savivaldybių objektų apsaugą arba ginti juos nuo teroro ar masinio pobūdžio smurtinių išpuolių;	KA ministro įsakymu, gavus VRM rašytinį prašymą arba vykdant Vyriausybės sprendimus dėl Vyriausybės nustatytų svarbių valstybės ir savivaldybių ar kitų objektų apsaugos sustiprinimo.	
8.	prireikus padėti Vadovybės apsaugos departamentui prie VRM užtikrinti saugomų asmenų apsaugą	kariuomenės vado įsakymu, gavus Vadovybės apsaugos departamento direktoriaus rašytinį prašymą. Karinis vienetas gali teikti tik vienkartinę pagalbą (24 val.). Prireikus ši trukmė gali būti pratęsiama iki 48 val. arba tol, kol tai būtina pagal nustatytą saugomų asmenų saugumo užtikrinimo lygį.	veiksmus koordinuoja Vadovybės apsaugos departamento direktoriaus ar jo pavaduotojo paskirtas pareigūnas.
9.	prireikus padėti institucijoms, atsakingoms už žmonių paieškos ir gelbėjimo darbų LR teritorijoje vykdymą, atlikti šiuos darbus.	gavus institucijos, atsakingos už žmonių paieškos ir gelbėjimo darbų LR teritorijoje koordinavimą, vadovo ar jo įgalioto pareigūno prašymą.	

Vis dėlto, kaip matyti iš 2 lentelės, kariuomenės teikiama parama neapsiriboja šiais dažniausiai pasitaikančiais atvejais. Toliau nagrinėjant vadovavimo ir organizavimo tvarką ekstremaliųjų situacijų metu, Štrimas (2006) teigia, kad neįsigilinus į esmę, galima prikišti, kad karių veiksmai krizės atveju labiausiai dubliuotųsi su VRM tarnybų funkcijomis. „Tačiau jau anksčiau buvo minėta, kad kariuomenės pagalba dauguma numatytų atvejų galima tik Vyriausybės ar Krašto apsaugos ministro nutarimu, paprastai kraštutiniu atveju, kai vien VRM pajėgumų gali pasirodyti per mažai“ (p. 15).

Analizuojant 2 lentelę, pastebima, kad kariuomenės parama teikiama labai įvairiose ir skirtingose srityse, pradedant nuo valstybės sienos stiprinimo, svarbių valstybės objektų apsaugos ar pagalbos nepaprastosios padėties atveju. Kariuomenės pasitelkimas šiems atvejams vykdomas vadovaujantis nustatyta pasitelkimo tvarka: priklausomai nuo situacijos, leidimą panaudoti kariuomenės pajėgas turi suteikti arba Krašto apsaugos ministras savo įsakymu arba kariuomenės vadas.

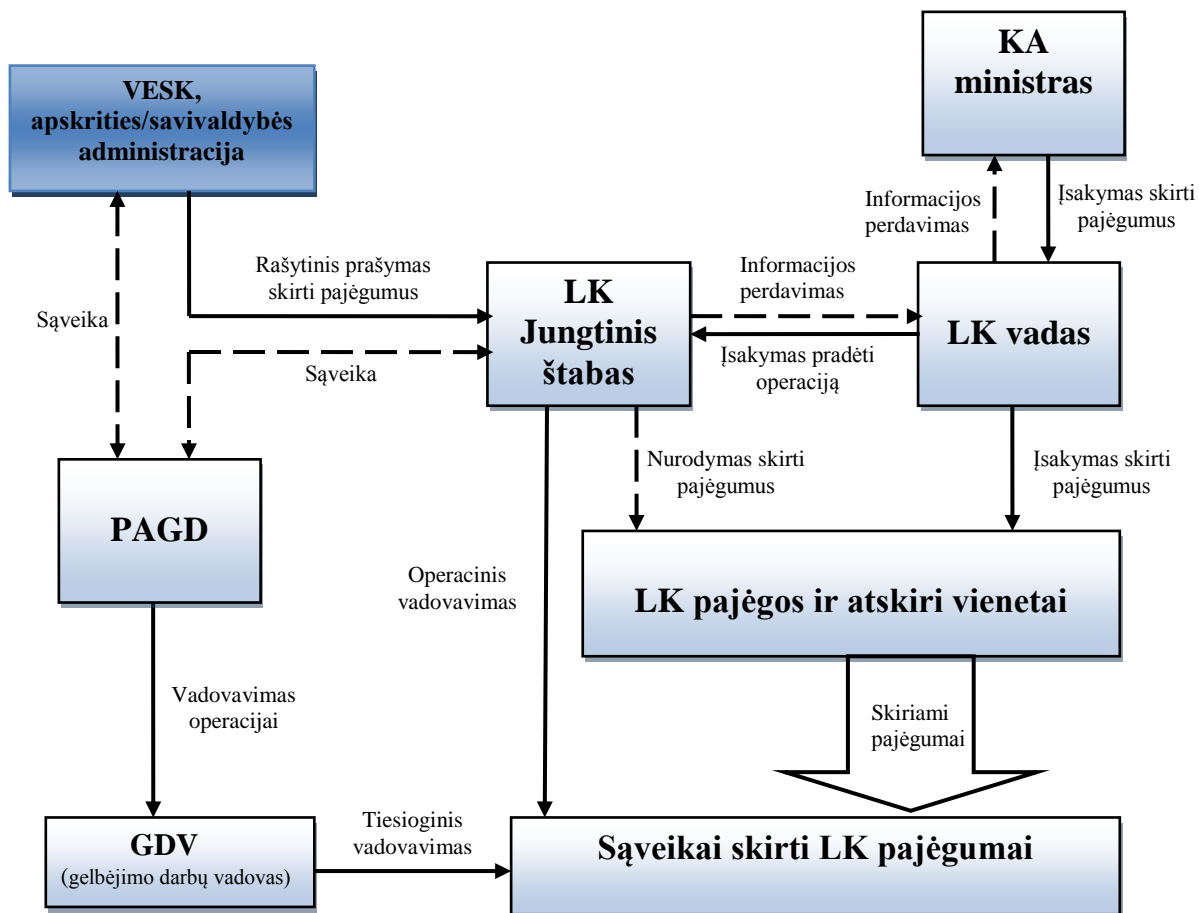
Esant tam tikroms situacijoms, kariuomenė pagelbėti gali būti skiriama tik ribotam laikotarpiui. Pavyzdžiui, prireikus padėti Vadovybės apsaugos departamentui prie VRM užtikrinti saugomų asmenų apsaugą ar ypatingais atvejais, kai kyla grėsmė žmonių gyvybei, prireikus padėti policijai vykdyti skubias asmenų sulaikymo, paieškos ar gelbėjimo operacijas, siunčiamas karinis vienetas gali teikti šioms institucijoms tik prašomą vienkartinę pagalbą (iki 24 val.). Vis dėlto, galimybė pratęsti laikotarpį paliekama: prireikus pagalbos teikimo trukmė gali būti pratęsiama iki 48 valandų arba tol, kol bus pasiekti operacijos tikslai.

Ekstremaliojo įvykio vietoje veikiant skirtingų sričių elementams, pavyzdžiui, kai ekstremalią situaciją lokalizuoja kariuomenė, priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo vienetai, pasak Pitrėnaitės (2006), gali iškilti priemonių nesuderinamumo problema. Kitais žodžiais tariant, gali būti sunku sparčiai pradėti tam tikrus su ekstremalios situacijos valdymu susijusius darbus, jei veikla bus trikdoma sunkumų, iškilusių derinant minėtų elementų veiksmus. „Tam, kad operatyviai būtų pradėti vykdyti darbai, o poveikio priemonės būtų efektyvios ir veiksmingos, ištekliai naudojami ekonomiškai ir racionaliai, būtina (...) supaprastinti papildomų priemonių pasitelkimo procedūras bei standartizuoti (suderinti) skirtingų sričių institucijų priemones, kurios būtų naudojamos atliekant bendrus veiksmus“ (Pitrėnaitė, 2006, p. 139).

Kariuomenė, nors nepriklauso civilinės saugos sistemai, tačiau vykdo pagalbininko, padėjėjo funkciją ir civilinėms institucijoms pritrūkus resursų, pagal savo galimybes teikia paramą. Ekstremaliųjų situacijų metu teikiant paramą reikia suderinti dviejų ar net daugiau institucijų veiksmus, vadovavimą ir kitus veiksmus bei procedūras. Šiuos veiksmus būtina atlikti dar prieš įvykus nelaimei, t.y. ne reagavimo, o pasiruošimo fazėje.

Dėl šių priežasčių tarp dažniausiai ekstremaliųjų situacijų valdyme dalyvaujančių institucijų (žr. 2 lent.) sudaromi bendradarbiavimo planai, kuriuose nustatoma kaip bus ruošiamasi reaguoti į tam tikras situacijas, kokie ir kaip dažnai vyks mokymai, pratybos, kaip bus keičiamasi turima patirtimi ir t.t. Lietuvos kariuomenės vadas yra pasirašęs bendradarbiavimo planus su PAGD, Vadovybės apsaugos departamentu, Viešojo saugumo tarnybos, Valstybės sienos apsaugos tarnybos, Muitinės departamentu, Policijos departamentu vadais ir direktoriais. Kasmet šie planai yra atnaujinami ir patvirtinami.

LK ir PAGD prie VRM sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais plano priede (pav. 5) yra labai aiškiai apibrėžta kokia tvarka kariuomenė gali būti pasitelkiama padėti ekstremaliųjų situacijų metu.

Šaltinis: adaptuota pagal LK ir PAGD prie VRM sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais plano priedą

5 pav. Sąveikos su Lietuvos kariuomenės vienetais organizavimo schema

Kariuomenė, atsižvelgdama į turimus pajėgumus ir vykdomas užduotis, gali būti pasitelkiama šių užduočių vykdymui (LK ir PAGD prie VRM sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais planas, 2009 m. birželio 12 d. Nr. V-589/1-198):

1. perspėti gyventojus apie gresiantį pavojų;
2. organizuoti ir vykdyti gyventojų ir turto evakavimą;
3. turimomis priemonėmis bei darbo jėga įrengti laikino apgyvendinimo vietas (pvz.: statyti palapines, įrengti prausyklas, lauko virtuves ir t.t.);
4. aprūpinti ir aptarnauti evakuotuosius (pirmoji medicinos pagalba, apsauga, maisto ir labdaros dalijimas);
5. identifikuoti cheminio, biologinio, radiologinio, branduolinio pavojaus atvejais panaudotas kovines nuodingąsias medžiagas ir nustatyti jų išplitimo ribas;
6. transportuoti gydymo įstaigų personalą, priemones ir kitus išteklius, kai gydymo įstaigų personalas neturi galimybių pats nuvykti į ekstremaliosios situacijos vietą ar įvykio židinį;
7. padėti kontroliuoti gyventojų patekimą į paveiktą teritoriją ir evakavimo maršrutus;
8. padėti palaikyti viešąją tvarką, užtikrinti gyventojų ir turto saugumą nustatytuose nelaimės rajonuose;
9. panaudojant specialiąją aviacinę įrangą (vandens krepšį) gesinti miškų ir durpynų gaisrus;
10. atlikti žvalgybą iš oro potvynių, miškų ir durpynų gaisrų bei kitų ES ar įvykių atvejais;
11. nukreipti kariuomenės antžemines paieškos ir gelbėjimo grupes į aptiktą ekstremalios situacijos vietą ar įvykio židinį;
12. orlaiviais ar laivais gabenti departamento ar jam pavaldžių įstaigų pareigūnus, įrangą ir reikalingas priemones, ekspertus, konsultantus, specialistus, medikus ar jų grupes į ES vietas ar įvykio židinį, o nukentėjusiuosius – į gydymo įstaigą;
13. teikti kartografinius ir topografinius ES vietos ar įvykio židinio žemėlapius;
14. iškilus radiacinio pavojaus grėsmei organizuoti ir vykdyti evakuojamų gyventojų ir technikos visišką (pilną) švarinimą, kontroliuoti gyventojų patekimą į užterštą teritoriją, atlikti evakavimo, judėjimo kontrolės personalo radiacinį monitoringą ir švarinimą, radiacinę žvalgybą;
15. teikti medicininės pagalbos ir sveikatos priežiūros paslaugas (rūšiavimą, gyvybės palaikymą, evakavimą, registravimą, psichologinę paramą).

Pagal minėtame sąveikos plane numatytą schemą (žr. 5 pav.), jeigu tam tikroje vietovėje kyla ekstremalioji padėtis ir prieinama išvados, kad jos neįmanoma bus įveikti be karinių vienetų pagalbos, veiksmai vykdomi pagal tolimesnę tvarką. Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų komisijos pirmininkas arba savivaldybės, kurios teritorijoje yra ekstremaliosios situacijos vieta ir židinys administracijos direktorius

perduoda rašytinį prašymą Lietuvos kariuomenės Jungtinio štabo Jungtinių situacijų skyriaus budėtojui nurodytais sąveikos plane kontaktais. Po to, jeigu krašto apsaugos ministras pritaria šiam prašymui, leidžiamas jo vardu įsakymas dėl karinių vienetų pagalbos civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgoms.

Po įsakymo išleidimo, kariuomenės vadas yra įpareigojamas skirti reikiamus karinius pajėgumus. Jie privalo atvykti į ekstremaliosios situacijos vietą ar įvykio židinį ne vėliau kaip per 8 val. Siekiant išvengti sumaišties ir vadovavimo nesutarimų, kariai gauna patvirtintas karinių vienetų, jų atsakingų asmenų veiklos instrukcijas, kuriomis ir vadovaujasi įvykio vietoje. Visi kariai ekstremaliosios situacijos metu turi tiesiogiai nurodymus gauti iš PAGD prie VRM paskirto gelbėjimo darbų vadovo: jis prieš vykdant operaciją karius instruktuoja ekstremaliosios situacijos likvidavimo, gelbėjimo ir kitų neatidėliotinių darbų vykdymo saugos klausimais bei organizuoja jų aprūpinimą asmeninėmis apsaugos ir darbo priemonėmis. Toks pagalbos teikimo organizavimas užtikrina, kad kariuomenės pasitelkimas bus gerai apsvarstytas keliuose vadovavimo lygmenyse: tiek vidaus reikalų sistemos, tiek pačios krašto apsaugos.

1.3.3. Kariuomenės vykdomų išminavimo ir cheminio ginklo naikinimo operacijos

Česnulienė (2009) teigia, kad žodžių junginys „cheminis ginklas“ lietuviams dažniausiai asocijuojasi su Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karo metais. Mokslinėje literatūroje apibrėžiama, kad cheminis ginklas skirtas pažeisti priešo kariuomenę, mažinti jos kovingumą, dezorganizuoti užnugario objektų kovinę veiklą, masiškai pažeisti gyventojus. Cheminis ginklas šiandien visuomenei pavojingas tiesiogine ir netiesiogine prasme. „Pavojingumas tiesiogine prasme suprantamas kaip tikimybė, kad kovinės nuodingosios medžiagos bet kada gali būti panaudotos sprendžiant tarp šalių kylančius konfliktus. Pavojingumas netiesiogine prasme – po Antrojo pasaulinio karo Baltijos jūroje palaidoto cheminio ginklo nuodingųjų medžiagų būklė“. (Česnulienė, 2009, p. 32).

Pasak Ragaišio (2008) „dėl savo paprastumo ir pigumo cheminis ginklas, kitaip nei atominės bombos, nustojo būti valstybių monopolija, išsipildė pačios blogiausios prognozės – kovinės nuodingosios medžiagos tapo prieinamos nusikaltėliams, religinėms ir teroristinėms grupuotėms“ (p. 37). Kaip pavyzdžius autorius pateikia 2007 m. vykusius įvykius, kuomet Irako sukilėliai teroro aktams panaudojo chlorą. Be to, 2013 m. įvyko konfliktas Sirijoje – šioje valstybėje prieš nekaltus civilius gyventojus panaudotas ipritas.

Visa tai primena, kad pavojus susidurti su kovinėmis ir pramoninėmis toksinėmis medžiagomis, naudojamomis teroristiniams aktams, dar nepraėjo. Todėl būtina išnaudoti turimus

pajėgumus kariuomenėje kovojant prieš šį mirtiną ginklą: nuolat kelti karo gydytojų kvalifikaciją, supažindinti tiek teoriškai, tiek praktiškai su pavojingų medžiagų sukeliama sužalojimais ir pagalbos teikimo ypatumais, pakankamu dažnumu rengi taktines pratybas. Taip pat, šiomis žiniomis dalintis su civilinėse sveikatos priežiūros įstaigose dirbančiais medikais, kviesti juos į mokymus.

Kita vertus, „šiuolaikinėje pramonėje panaudojama tūkstančiai cheminių junginių, kurie gerokai toksiškesni nei dauguma kovinių nuodingųjų medžiagų“ (Ragaišis, 2008, p. 37). Nežinant, kaip tokiu atveju apsisaugoti ir suteikti pirmąją medicinos pagalbą, tokiems pramoniniams nuodams patekus į aplinką, žmonių aukų skaičius gali būti milžiniškas.

Nagrinėjant cheminio ginklo pavojingumą netiesiogine prasme reikia detaliau išnagrinėti likusių nuo karo sprogmenų situaciją. Copola (2007) teigia, kad „minos paveiktos ugnies, sprogimų, potvynių ar struktūrinių griuvimų gali paveikti ypač dideli kiekį žmonių, o dėl savo buvimo po žeme yra ypač sunkiai aptinkamos“ (p. 93). Dideli kiekiai nuo karų užsilikusių minų, šovinių, artilerijos sviedinių vis dar yra paslėpti po žeme ar guli Baltijos jūros dugne. Įsakyme „dėl likusių nuo karo sprogmenų išvalymo ir prevencijos programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ (2013 m. liepos 18 d. V-628/1V-612) teigiama, kad ir Lietuvos Respublikos teritorijoje vykę Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai nulėmė Lietuvos teritorijos užterštumą likusiais nuo karo sprogmenimis. Šis užterštumas ne tik kelia pavojų žmonėms, stabdo ekonominę plėtrą, aplinkos ir kultūros apsaugos organizavimą, bet ir daro žalą valstybei, visuomeninei ir privačiai veiklai tose užterštose teritorijose. Todėl apie esamą karinės veiklos poveikį Baltijos jūrai ir kokių pasekmių dėl šio poveikio Lietuvos ir kitų su Baltijos jūra besiribojančių valstybių piliečiai gali tikėtis gyvendami šiuo metu, būtina kalbėti viešai.

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos jūrinių tyrimų centras pateikia tokią informaciją, apie Baltijos jūros dugne tūnančius pavojus ir jų atsiradimo priežastis: *Po Antrojo pasaulinio karo Europoje pasiliko 290 000 tonų Vokietijos karinės pramonės pagamintų cheminių ginklų, turinčių 65 000 tonų kovinių nuodingųjų medžiagų. Nors karo pabaigoje cheminę ginkluotę buvo nutarta perkelti į baržas ir nuplukdžius į tolimiausias vandenyno vietas paskandinti, dėl nepalankių meteorologinių sąlygų visas Vokietijos sukauptas cheminis ginklas buvo paskandintas čia pat, keliose Baltijos ir Šiaurės jūros vietose. Viena iš jų yra už 70 jūrmylių į vakarus nuo Lietuvos krantų. Šioje vietoje, į pietryčius nuo Gotlando salos, Tarybų Sąjungos karinės pajėgos už borto iš baržų išmetė apie 2000 tonų bendro svorio cheminio ginklo. Aviacijos bombos, artilerijos sviediniai buvo išmėtyti 1200 kv. m plote, iš kurių mažiausiai ketvirtadalis priklauso Lietuvos ekonominei zonai.*

Nors šie cheminiai ginklai glūdi jūros dugne daugiau kaip keliasdešimt metų, juos sudarančios dujos yra mirtinai pavojingos iki šių dienų. Cheminės medžiagos gali pasklisti staiga, sprogimo metu, arba lėtai, rūdijant sviedinio sienelėms. Pasak Česnulienės (2009), „ipritui patekus į vandenį užteršiami visi

gyvieji jūros organizmai ir ši grandinė neišvengiamai pasieks žmogų, nes bombų kapinynas yra intensyvios žvejybos plotuose. Dalis iprito gali būti išmesta į krantą ir garuoti. Įkvėpęs penkių miligramų kiekį šios medžiagos žmogus miršta per tris minutes“ (p. 35).

Autorė savo baigiamajame darbe tvirtina, kad įvertindami ekologinės katastrofos, kurią gali sukelti nuskandintos nuodingosios medžiagos, grėsmę, tačiau nežinodami jos sprendimo būdų, turime pripažinti, kad įvykusi tokio tipo ekstremalioji situacija reikalautų operatyvių, teisingų, efektyvių civilinės saugos sistemos institucijų veiksmų.

Laikotarpyje nuo 1990 m. iki 2012 m. nuo užsilikusių po Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų ir sovietų kariuomenės paliktų sprogmenų Lietuvoje žuvo 14 žmonių ir 7 buvo sužeisti. Ratifikavusi Jungtinių Tautų V protokolą, Lietuva nuo 2006 m. įsipareigojo spręsti jau esamas problemas dėl likusių nuo karo sprogmenų: mažinti jų pavojų, numatant informacijos rinkimo ir analizės, sprogmenų valymo ir naikinimo, taip pat kitas priemones, kurias reikia nedelsiant ir efektyviai įgyvendinti (Krašto apsaugos ministro ir Vidaus reikalų ministro įsakymas, 2013 m. liepos 18 d. V-628/1V-612).

Vadovaujantis prieš tai paminėtu įsakymu, Krašto apsaugos ministerija renka informaciją apie užterštas likusiais nuo karo sprogmenimis teritorijas: LR teritorinius vandenius, buvusių sovietinių karinių bazių teritorijas, taip pat informaciją apie su likusiais nuo karo sprogmenimis susijusius incidentus, jų metu sužalotus ar žuvusius asmenis ir padarytą žalą. Remiantis surinktais duomenimis parengti užterštų nuo karo sprogmenimis teritorijų žemėlapiai.

Lietuvoje išminavimo funkciją intensyviausiai atlieka Lietuvos kariuomenės Karinės jūrų pajėgos ir Juozo Vitkaus Karo inžinerijos batalionas. Lietuvos kariuomenės Karinių jūrų pajėgų viena iš pagrindinių funkcijų yra išminavimo operacijos, taršos likvidavimo darbų jūros rajone organizavimas, koordinavimas ir vadovavimas, taip pat kariai teikia paramą institucijoms, vykdančioms antiteroristines operacijas jūroje. Karo inžinierių pagrindinė užduotis – vykdyti išminavimo operacijas sausumoje.

Vadovaujantis Lietuvos kariuomenės vado patvirtintais užterštų likusiais nuo karo sprogmenimis teritorijų išminavimo darbų metiniais planais ir kitais teisės aktais, buvo vykdomi planiniai sprogmenų paieškos ir neutralizavimo darbai ir iki 2012 m. pabaigos patikrinta 2 490 654,5 kv. m. teritorija, iš jos išvalyti sprogmenys. Nuo 1990 m. jau sunaikinta daugiau kaip 240 000 vnt. sprogmenų. Patvirtintoje programoje yra nurodyta, kad per metus bus siekiama išvalyti ne mažesnę kaip 20 ha teritoriją. Valant teritorijas kariai nuolat bendradarbiauja su savivaldybėmis, informuoja gyventojus apie likusių nuo karo sprogmenų keliamus pavojus, žymi tokias pavojingas teritorijas specialiais ženklais.

1.3.4. Lietuvos gynybos institucijų tarptautinio bendradarbiavimo civilinės saugos srityje galimybės

XXI a. pradžioje tarptautinei bendruomenei dėl globalizacijos iškyla ne tik naujų galimybių kurti gerovę, tačiau ir iššūkių, ypatingai susijusių su saugumo sritimi. Pasak Žigaro (2013), globalizacija kaip iššūkis kelia nekarinio pobūdžio rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes nacionaliniams saugumui į kurių pavienės valstybės yra nepajėgios efektyviai reaguoti. Organizuotas nusikalstamumas, pavojingų ligų plitimas peržengia visų valstybių sienas ir tampa tarptautinio saugumo rizikos veiksniais, pavojais ir grėsmėmis (p. 34).

Be išvardintų grėsmių, sparčiai besikeičiančiame pasaulyje, gyventojams nuolat kyla ir įvairių kitokio tipo grėsmių: cheminio, biologinio, radiologinio ginklo panaudojimo, terorizmo. Vis dėlto, terorizmas nėra vienintelis iššūkis – gamtinės nelaimės, tokios kaip žemės drebėjimai ar potvyniai, žmogaus veiklos sukeltos nelaimės ir toliau išlieka rimta grėsme civilių gyventojų populiacijoms (NATO Public Diplomacy Division (PDD), 2006).

Dauguma mokslininkų sutinka, kad šiuolaikinėje geopolitinėje erdvėje tam tikrų grėsmių keliami pavojai tampa bendru ne vienos, o daugelio pasaulio ar regiono šalių rūpesčiu. „Įvairių šalių saugumo institucijos kuria bendrus kovos su naujomis grėsmėmis planus, ieško modernių prevencijos priemonių, pasitelkdami įvairių sričių specialistus bei mokslininkus: glaudus daugiatautis bendradarbiavimas saugumo srityje suteikia tinkamų galimybių siekti sinerginio efekto kovoje su moderniomis grėsmėmis bei jų keliamais pavojais“ (Mikonis, 2012, p. 84).

Dėl minėtų priežasčių, tarptautinės organizacijos, tokios kaip NATO, ES ar Jungtinės Tautos siekia rinkti, analizuoti ir dalintis tarpusavyje informacija, susijusia su ekstremaliųjų situacijų planavimu: tik tokiu būdu bus užtikrinamas efektyviausias resursų panaudojimas tokių situacijų metu (NATO PDD, 2006). Informacijos mainai padeda valstybėms remti vieną kitą ruošiantis ir kovojant su katastrofų, krizių pasekmėmis.

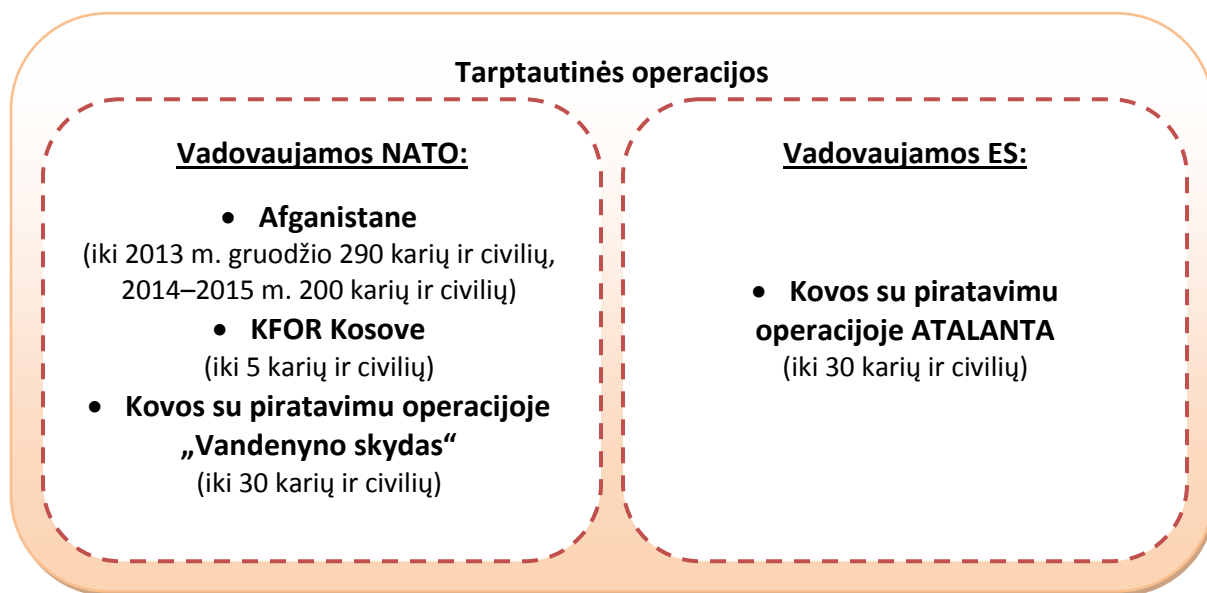
NATO padeda valstybėms narėms vykdyti reagavimo į krizes ir krizių valdymo funkcijas. Česnulienė (2009) analizuodama šios, vienos didžiausių tarptautinių karinių organizacijų, sistemą, išskyrė kelis specializuotus komitetus, kuriais NATO remiasi krizių valdyme, priklausomai nuo krizės pobūdžio ir turinčius dvejopos struktūros elementų:

- politinė/karinė struktūra: politinė koordinacinė grupė, politinis komitetas, karinis komitetas;

- civilinė struktūra: Vyriausiasis civilinių ekstremaliųjų situacijų planavimo komitetas (SCEPC), Civilinės saugos komitetas (CPC) ir Euroatlantinio reagavimo į nelaimės koordinacinis centras (EADRCC).

Nors šiose NATO civilinėse struktūrose Lietuvai atstovauja PAGD atstovai, per informacijos perdavimo sistemą, į kurią, kaip minėta įeina ir koordinacinis centras (EADRCC), veikiantis 24 valandas per parą ir 7 dienas per savaitę, vyksta politinių, ekonominių ir karinių žvalgybos duomenų ir informacijos mainai, kuriems informaciją teikia ir kitos struktūros, neišskiriant karinių pajėgų (p. 17)

Mikonis (2009) pastebi, kad šioje organizacijoje atsako į ekstremalias situacijas bei krizes padaliniai tiesiogiai planuoja ir vykdo kilusių pavojų likvidavimą, sutelkiant reikalingus išteklius į bet kurį pasaulio regioną. Pasak mokslininko, pagrindinis padalinys, atsakingas už ekstremaliųjų situacijų valdymą yra jau anksčiau minėtas SCEPC. Komitetas veikia kaip pagrindinis NATO struktūroje esantis patariamasis ir vykdomasis objektas, atsakingas už civilių gyventojų apsaugą ir optimalų esamų išteklių išnaudojimą įgyvendinant organizacijos tikslus (p. 89).

6 pav. Lietuvos kariuomenės dalyvavimas tarptautinėse operacijose 2013–2014 metais

Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatyme nurodoma, kad "Krašto apsaugos institucijos, tarp jų ir Lietuvos kariuomenė pagal savo kompetenciją bendradarbiauja su atitinkamomis NATO bei Europos Sąjungos ir kitų šių valstybių institucijomis rengdamos kariuomenę ir kitas KAS institucijas, dalyvaudamos tarptautinėse operacijose (žr. 6 pav.) žmonių paieškos ir gelbėjimo srityse bei kitose veiklose" (1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723).

Lietuva NATO nare yra nuo 2004 m. Jos ir kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių narystė NATO ir ES, Žigaro (2008) manymu padidino stabilumą ir saugumą Europoje. Nors tradicinės karinės agresijos prieš suverenių valstybių teritoriją grėsmę keičia nauji neįprasti saugumo iššūkiai, karinių pajėgų panaudojimo atvejų daugėja. „Teroristiniai išpuoliai įvairiose pasaulio šalyse ir regionuose pasiekė tokį mastą, kad jiems atremti ir užkirsti kelią būtina panaudoti kariuomenės jėgą. Keičiasi ir pats konfliktų pobūdis – jie tampa asimetriniai, intensyvesni, bet trumpesni, mūšiai iš atviros erdvės persikelia į tankiai apgyvendintus miestus“ (2008, p. 34). Apibendrinus, įprastos NATO šalių pajėgos turi kovoti su sunkiai nustatomu priešu, naudojančiu netradicinius kovos būdus.

Tarptautiniai analitikai taip pat sutinka su tuo, kad įstojimas į NATO turi teigiamos įtakos valstybėms: „Lietuvos įstojimas į NATO pakeitė jos gynybos poziciją iš teritorinės į kolektyvinę gynybą. Dėl šios priežasties Lietuva vysto savo ginkluotąsias pajėgas siekdama atsakyti ne tik į iššūkius, kylančius šalies viduje, tačiau ir į įvairovę grėsmių, kylančių už jos sienos ribų“ (Military Technology, 2009, p. 180). Kartu su NATO Lietuva stiprina regiono stabilumą gerindama santykius su kaimyninėmis šalimis ir nuolat dalyvaudama tarptautinėse taikos palaikymo ir krizių valdymo operacijose (žr. 6 pav.)

Siekdama krizes sustabdyti ten, kur jos kyla, Lietuva ir toliau aktyviai dalyvauja tarptautinėse operacijose, imasi prevencinių priemonių prieš potencialius pavojaus šaltinius. Pasak Žigaro (2008), per 1994–2007 m. laikotarpį daugiau kaip 3000 Lietuvos karių dalyvavo 13 tarptautinių operacijų ir misijų Kosove, Afganistane, Kroatijoje, Bosnijoje, Irake ir kt. (p. 48). „Siekiant įgyvendinti šiuos išsikeltus uždavinius šiuo metu pagrindinis tikslas – Lietuvos kariuomenei paruošti modernias, gerai apginkluotas, parengtas, mobilias, lengvai perdislokuojamas ginkluotąsias pajėgas, kurios galėtų būti panaudotos nacionaliniams interesams saugoti ir užtikrinti tarptautinius įsipareigojimus“ (Military Technology, 2009, p. 180).

Be dalyvavimo NATO veikloje, Lietuvos Vyriausybė yra priėmusi nutarimą dėl Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijų Nr. 1333 ir Nr. 1373 įgyvendinimo priemonių. Šis nutarimas, be kita ko, skatina valstybes suintensyvinti keitimąsi informacija, susijusia su teroristine veikla. Pasak Oreniaus (2003) „Nacionaliniu lygmeniu 2002 m. pradžioje priimta Nacionalinė kovos su terorizmu programa, kuri numatė vidutinės trukmės bei ilgalaikes antiteroristines priemones. Ją sudaro per 50 įvairių priemonių, apimančių teisinius, kriminalinius, finansinius, žvalgybos ir operatyvinius veiksmus“ (2003, p. 85).

Remiantis Konsoliduotos Europos Sąjungos sutarties 2 straipsniu ir Konsoliduotos Europos Bendrijos steigimo sutarties 3 straipsniu, saugumo politika, civilinė sauga yra prioritetinės Europos Sąjungos ir jos valstybių narių veiklos sritys. Lietuvos Respublikos tarptautinis bendradarbiavimas civilinės saugos srityje remiasi „tarptautiniais civilinės saugos, žmogaus teisių apsaugos, aplinkos

apsaugos ir žmonių gerovės užtikrinimo principais, laikantis tarptautinių sutarčių ir kitų teisės aktų“ (Česnulienė, 2009, p. 17).

2002 m. lapkričio 28 d. LR Vyriausybė ir Europos Bendrija pasirašė susitarimo memorandumą dėl Lietuvos dalyvavimo Bendrijos programoje siekiant sustiprinti bendradarbiavimą civilinės saugos pagalbos teikimo srityje. Česnulienės (2009) duomenimis, nuo 2003 m. balandžio 16 d. pasirašius šią sutartį Lietuva stebėtojo teisėmis dalyvauja Europos Tarybos civilinės saugos darbo grupės (PROCIV) veikloje, Europos Komisijos Bendrijos veiksmų programos civilinės saugos srityje įgyvendinimo komiteto (CPC) veikloje, Europos Komisijos Direktyvos dėl didelių avarių, susijusių su pavojingomis medžiagomis, pavojaus kontrolės įgyvendinimo nuolatinio komiteto veikloje (p. 17).

ES ir globalių grėsmių analizė parodė, kad, atsižvelgiant į identifikuotų grėsmių pobūdį, mastą ir specifiką, šiuolaikinė situacija Lietuvoje ir pasaulyje yra sudėtinga (Mikonis, 2012). Atsižvelgiant į pasikartojančias grėsmių tendencijas, galima teigti, kad ateityje didžiausią susirūpinimą kels transnacionalinis nusikaltimas, terorizmo ir masinio naikinimo ginklų grėsmės, identifikuotos beveik visų analizuojamų šalių studijose. Todėl Lietuvos aktyvus dalyvavimas įvairių jau išvardintų tarptautinių organizacijų veikloje, susijusioje su civiline sauga yra svarbus saugumo garantas.

Apibendrinus, galima daryti išvadas, kad bendras aspektas, vienijantis visas šias tarptautines organizacijas, kuriose dalyvauja Lietuva, yra tarptautinės žinių bazės. „Kuriantis žiniomis grindžiamai visuomenei ir ekonomikai, ateityje efektyvus naujų žinių kūrimas ir dalijimasis jomis taps vienu svarbiausių prioritetų siekiant bendrų tikslų“ (Mikonis, 2012, p. 90). Pasak mokslininko, joks tarptautinių projektų vystymas neatneš vaisingų rezultatų, jei žinių dalijimosi procesai bus ignoruojami ir vilkinami, todėl bendra visų projekto narių sąlyga dalintis žiniomis ir pasiekimais yra privaloma ir būtina (p. 90).

Štrimas (2006), savo straipsnyje labai taikliai pastebėjo, kad krizių valdymo sistemos tobulinimas reiškia visų jose potencialiai dalyvausiančių struktūrų ir jų sąveikos tobulinimą, neišskiriant kariuomenės. „Bet kalbant apie kariuomenės pasirengimą likviduoti krizių padarinius nacionaliniai interesai ir tarptautiniai įsipareigojimai šiuo atveju ne tik neišskiria, bet ir papildo vienas kitą: „krizės ir ekstremaliosios situacijos yra vienodos visur, todėl įgyti įgūdžiai gali būti naudingos tiek užsienyje, tiek „namuose“ (p. 15). Su daugeliu krizių scenarijų kariai jau susipažino įvairiose misijose ar tarptautinėse pratybose bei aptarė užsienio konferencijose.

Šių dienų geopolitinė situacija lemia tai, kad saugumas tampa visuotinis: nė viena šalis negali būti apsaugota nuo terorizmo, masinio naikinimo ginklo panaudojimo ar kito pobūdžio pavojaus. Lietuva, kaip ir bet kuri kita šalis gali tapti taikiniu, todėl jos saugumas yra neatsiejamas nuo tolimesnių regionų saugumo ir stabilumo. Kad jį užtikrinti, Lietuvos kariuomenė privalo prisidėti prie tarptautinių organizacijų ir jų vykdomos veiklos.

2. LIETUVOS KARIUOMENĖS PASIRENGIMO TEIKTI PARAMĄ CIVILINEI SAUGAI SITUACIJOS IR PROBLEMŲ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodika

Empirinio tyrimo tikslas – išsiaiškinti Lietuvos kariuomenės pasiruošimą padėti civilinėms institucijoms civilinės saugos incidentų atvejais.

Šiam tikslui įgyvendinti buvo iškelti šie **uždaviniai**:

1. Atlikti pusiau struktūrizuotą ekspertų interviu;
2. Išanalizuoti esamą kariuomenės pagalbos teikimo civilinėms institucijoms situaciją siekiant identifikuoti stipriąsias ir silpnąsias sritis, gebėjimus;
3. Numatyti Lietuvos kariuomenės pasiruošimo ir tobulinimo teorines ir praktines galimybes.

Tyrimo tikslui ir uždaviniams įgyvendinti buvo pasirinktas pusiau struktūrizuotas ekspertų interviu. Kaip teigia Tidikis (2003), šis apklausos metodas yra vienas iš efektyviausių kokybinio tyrimo metodų ir garantuoja didesnę patikimumą negu anketinis metodas ar kiti apklausos būdai (p. 465). Taip pat, šis metodas buvo pasirinktas ir dėl kitų priežasčių:

- Metodas naudotas, kaip savarankiškas informacijos rinkimo metodas, esant ribotai ir mažai atrankai: specialistų, galinčių suteikti informaciją, reikalingą tyrimui atlikti, yra gana ribotas skaičius.
- Šiuo būdu galima surinkti patikimą ir išsamią informaciją apie tiriamą problemą.
- Tyrimo eigoje galima pateikti papildomų klausimų, patikslinti reikiamus teiginius.

Empirinio tyrimo metu visi pasirinkti respondentai dalyvauti sutiko savanoriškai, apklausiami buvo tiesioginio susitikimo metu, respondentams buvo garantuojama, kad tyrimo duomenys bus panaudoti tik magistrinio baigiamojo darbo parengimui, apklausiamieji buvo supažindinti su tyrimo turiniu, tikslu. Interviu pradžioje respondentai buvo perspėjami, kad pokalbis bus įrašomas į diktofoną ir buvo gautas jų sutikimas įrašinėjimui.

Tyrimo etapai:

- Tyrimui atlikti buvo parengtas tyrimo instrumentas – interviu klausimynas. Pusiau struktūrizuoto interviu klausimai buvo sudaryti atsižvelgiant į mokslinėje literatūroje išanalizuotus Lietuvos bei užsienio mokslininkų darbus, įvairias publikacijas, teisinę bazę, susijusią su nagrinėjama problema.

- Pagal pasirinktus vertinimo kriterijus buvo atrinkti tinkamiausi respondentai. Galimų respondentų buvo ieškoma kreipiantis į juos telefonu. Interviu metu buvo siekiama sužinoti apklausiamų ekspertų nuomonę konkrečiais civilinės saugos organizavimo klausimais.

- Atlikus empirinį tyrimą gauti duomenys buvo transkribuoti, sisteminami ir apdorojami. Ekspertų pateikti duomenys, nuomonės buvo analizuojamos, lyginamos tarpusavyje, ieškota bendrų nuomonių. Interviu metu gauti duomenys buvo nagrinėjami naudojant kontent–analizės metodą, t.y. gauti sakiniai kokybiškai apdorojami, kategorizuojami ir grupuojami pagal semantiką. Apibendrinus gautus respondentų atsakymus pateikti siūlymai, kokių priemonių imtis, siekiant pašalinti išsikeltą problemą.

Pusiau struktūrizuoto tyrimo metu buvo apklausti 6 ekspertai. Ekspertų charakteristikos: pareigos, darbo stažas yra pateikiami 3 lentelėje.

Atrenkant tyrimo dalyvius buvo siekiama apklausti įvairių vadovavimo lygmenų specialistus: pradedant nuo taktinio lygmens ir baigiant politiniu. Pagal įvardijamus reikalavimus buvo parinktas pakankamai ribotas specialistų skaičius. Jie visi yra savo srities profesionalai ir turi nemažą darbo patirtį.

3 lentelė. Pusiau struktūrizuoto interviu dalyvių charakteristika

Eil. nr.	Eksperto kodas	Pareigos	Darbovietė ir darbo stažas
1.	KAS-1	Direktorius	Krašto apsaugos ministerija (10 m.)
2.	KAS-2	Skyriaus viršininkas	Lietuvos kariuomenės Materialinių resursų departamentas (20 m.)
3.	KAS-3	Specialistas	Lietuvos kariuomenės Logistikos valdybos štabas (17 m.)
4.	CS-1	Vyr. specialistas	PAGD prie VRM (20 m.)
5.	CS-2	Vyr. patarėjas	PAGD prie VRM (22 m.)
6.	CS-3	Viršininkas	UGM prie VRM (20 m.)

Siekiant užtikrinti tyrimo anonimiškumą, ekspertinio tyrimo dalyvių vardai ir pavardės koduojami raidėmis bei skaičiais ir tyrimo rezultatų analizėje respondentų tapatybė neatskleidžiama. Ekspertų kodai priskirti atsižvelgiant į interviu dalyvių darbovietes: sutrumpinimas KAS reiškia ekspertą iš Krašto apsaugos sistemos, CS – Civilinės saugos sistemos (jei detaliau - Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas), skaičiai nurodo konkretų asmenį. Apklausoje dalyvavo du vyrai ir keturios moterys. Ekspertų iš abiejų sistemų yra po tris, toks pasiskirstymas leidžia analizuoti ar jų nuomonės ir požiūriai kinta priklausomai nuo to, kuriai sistemai priklauso.

Respondentų apklausa vyko 2013 metų rugsėjo–spalio mėnesiais Vilniaus mieste. Interviu metu respondentams buvo pateikti 6 struktūrizuoti klausimai (4 lentelė), kurių pobūdis ir rezultatų analizė buvo nukreipta į šias problemines tyrimo sritis:

- Kariuomenės pasiruošimo teikti paramą įvairių civilinės saugos incidentų metu ir vadovavimo šiems įvykiams vertinimas;
- Teisinio Lietuvos kariuomenės pagal poreikį vykdomų civilinės saugos funkcijų reglamentavimo vertinimas;
- Bendradarbiavimo tarp kariuomenės ir kitų institucijų teikiant pagalbą civilinės saugos incidentų metu vertinimas;

4 lentelė. Tyrimo instrumento sandara

Eil. nr.	Klausimų pavyzdžiai
1.	Kaip manote, ar kariuomenė reikalinga civilinės saugos funkcijoms atlikti?
2.	Kaip vertintumėte Lietuvos kariuomenės indėlį teikiant pagalbą civilinės saugos situacijų metu?
3.	Ar Lietuvos kariuomenė pakankamai pasirengusi teikti pagalbą šioje srityje?
4.	Ar pakankamai aiškiai reglamentuojamas teisinis kariuomenės civilinės saugos funkcijų vykdymas?
5.	Kaip siūlytumėte pagerinti bendradarbiavimą tarp kariuomenės ir kitų institucijų teikiant pagalbą?
6.	Su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria kariuomenė teikdama pagalbą civilinėms institucijoms?

Interviu buvo pasirinktas pusiau struktūrizuotas, todėl be 4 lentelėje nurodytų klausimų, ekspertų buvo klausiama ir papildomų klausimų, tinkamų pagal kontekstą ir tyrimo numatytus uždavinius.

2.2 Esamos situacijos analizė

Siekiant išanalizuoti kaip ir kokiais būdais Lietuvos kariuomenės pajėgos prisideda prie civilinės saugos funkcijų įgyvendinimo, buvo atlikta dokumentų analizė: bendradarbiavimo planų, ataskaitų ir teisės aktų.

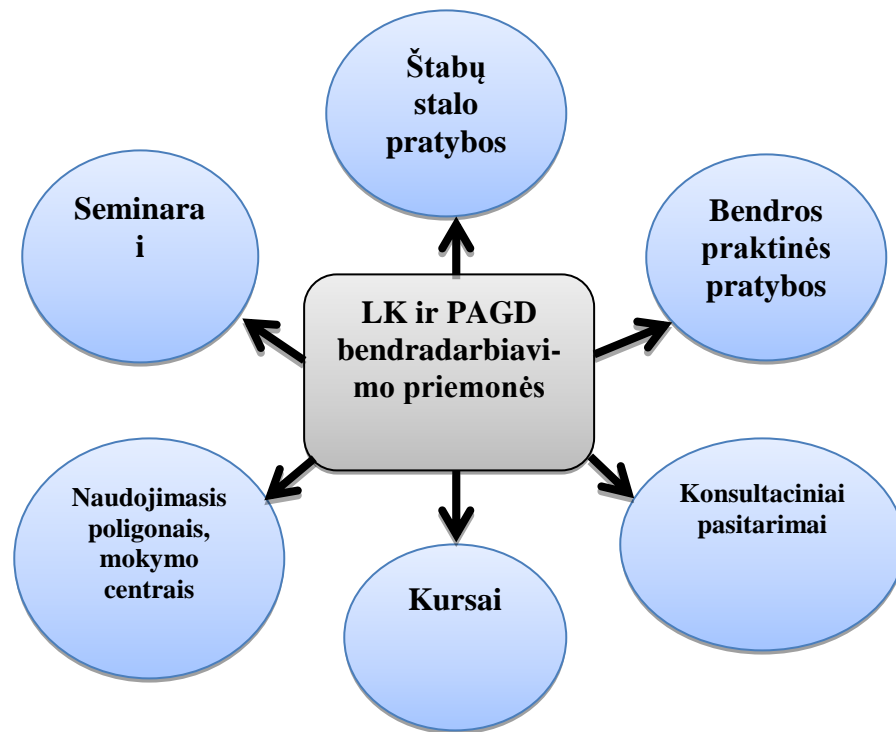
2012 m. naudojant turimus kariuomenės resursus buvo išlaikomos taikos meto užduočių operacinės pajėgos (TMU) – parengta apie 900 Lietuvos karių, rotacijos pagrindu pasirengusių teikti pagalbą civilinėms institucijoms. Šiais metais gautų iš civilinių institucijų prašymų teikti pagalbą buvo santykinai nedaug, todėl parama buvo suteikta visais atvejais. KAM 2012 m. veiklos ataskaitoje LR Seimo Nacionaliniam saugumo ir gynybos komitetui pateikiami šie paramos teikimo pavyzdžiai:

**5 lentelė. 2012 m. duomenys apie Lietuvos kariuomenės suteiktos pagalbos
civilinėms institucijoms skaičių**

Eil. nr.	Vykdamasis vienetas	Dažnumas (kartų skč.)	Suteikta parama
1.	Karinių oro pajėgų vienetas	3	Gabeno transplantacijai reikalingus audinius ir (arba) organus ir replantacijai reikalingus pacientus
2.		1	Padėjo ieškoti dingusių asmenų
3.		1	Evakavo sužeistuosius
4.		nuolat	Pasirengimas padėti valstybės ir savivaldybių institucijoms stichinių ir pramoninių nelaimių atvejais
5.	Karinės jūrų pajėgos	70	Gauti pranešimai, susiję su žmonių paieška ir gelbėjimu bei taršos incidentais Baltijos jūroje. Reaguojant į pranešimus išgelbėta 304 asmenys
6.	LK inžineriniai vienetai	1	Suteikta parama Alytaus miesto savivaldybei perplukdant mobiliąją prieklauką, Kauno miesto savivaldybei įrengiant pontoninį keltą.
7.		1	Atlikta atominio, biologinio ir cheminio (ABC) ginklo paieška Vilniaus r. Pagirių karjere. Ieškota ar sunaikinto sviedinio sudėtyje nėra ABC kovinių medžiagų (neaptikta).
8.		959	Vykta pagal iškvietimus neutralizuoti 2061 sprogstamojo užtaiso ir 1153 vienetų šaudmenų.
9.		Nuolat pagal užterštų teritorijų išminavimo darbus.	Išvalytas 245,55 ha plotas, rastas ir neutralizuotas 751 įvairaus kalibro standartinis sprogmuo.

Kaip matyti iš 5 lentelėje pateiktų duomenų, Lietuvos kariuomenė daugiausiai užduočių įvykdė gelbėdama ir ieškodama žmonių jūroje, likviduodama taršos incidentus. Karinės jūrų pajėgos per 2012 m. išgelbėjo 304 asmenis. Taip pat buvo intensyviai veikiama išminavimo srityje – kariuomenės inžineriniai vienetai net 959 kartus vyko į iškvietimus dėl rastų sprogmenų gyventojų žemėse, nuo įvairių užsilikusių žemėje sprogmenų išvalė 245,55 hektarų ploto teritoriją Lietuvoje. Šios pagalbos priemonės buvo vykdomos intensyviausiai, kadangi išminavimo ir žmonių gelbėjimo jūroje funkcijos taikos metu Lietuvoje vykdyti priskirtos kariuomenei.

Pasirengimo ekstremalioms situacijoms etape Lietuvos kariuomenės veikla geriausiai atsispindi analizuojant bendradarbiavimo su kitomis valstybinėmis institucijomis planus. Pavyzdžiui, PAGD prie VRM direktoriaus ir Lietuvos kariuomenės vado pasirašytame 2013 metų bendradarbiavimo plane nurodyta, kad nurodytais metais turėjo būti surengti 6 konsultaciniai pasitarimai patirties pasidalinimo klausimais. Pasitarimų temos buvo įvairios: dėl bendrų veiksmų potvynio metu, gėsinant gaisrus, kursų mokymo proceso organizavimo, narų rengimo ir pan.

Šaltinis: sudaryta pagal LK ir PAGD prie VRM 2013 m. bendradarbiavimo priemonių planą

7 pav. **Bendradarbiavimo tarp Lietuvos kariuomenės ir PAGD prie VRM priemonės**

Bendradarbiavimo priemonių, minimų šiame plane yra įvairių (žr. 6 pav.). Daugiausiai, net 12 kartų buvo surengta bendrų praktinių pratybų, kuriose dalyvavo įvairūs kariuomenės vienetai bei siekė skirtingų tikslų. Keletas vykusių pratybų pavyzdžių:

- Gaisrų gesinimo pratybos kariuomenės poligone;
- „Civilinės saugos sistemų bendradarbiavimas likviduojant gamtinio pobūdžio ekstremalią situaciją“ – tarptautinėms pratyboms buvo pasitelktas KOP sraigtasparnis su vandens krepšiu ir sąveikos karininkas dalyvauti pratybų štabo veikloje;
- „Pirmųjų reaguojančių į CBRN įvykius mokymas“;
- „Perkūno karys 2013“ – operacinio–taktinio lygmens ryšių ir informacinių sistemų vienetų lauko pratybos;
- „Baltijos šeimininkas 2013“ – 5 dienų trukmės priimančios šalies pratybos;
- Veiksmų kilus gaisrui pratybos;
- Durpynų gaisrų padarinių likvidavimas;
- „Ekologinių incidentų likvidavimas išsiliejus naftos produktams“;
- Gaisrų gesinimo mokymai kariuomenės laivų įgulų nariams.

Analizuojant pratybų tikslus ir paskirtį, pastebima, kad dalinimasis žiniomis yra abipusis: ne tik kariuomenė dalinasi savo specifiniais įgūdžiais ir patirtimi tam tikrose, PAGD tarnaujantiems specialistams nežinomose srityse, tačiau ir VRM tarnybų atstovai rengia nemažai priešgaisrinių ir kitokios paskirties mokymų ir kursų kariams. 2013 m. pastarieji surengė 4 mokymus atsakingiems kariuomenės padalinuose už priešgaisrinę saugą, o karo inžinieriai ir medikai suorganizavo 6 seminarus susijusius su išminavimu, CBRN, supažindino su sprogstamaisiais užtaisais, medicinine apsauga nuo cheminių medžiagų. Taip pat buvo surengtos vienos štabų stalo pratybos.

Apibendrinus bendradarbiavimo planuose pateiktas priemones, matyti, kad teorinių ir praktinių mokymų santykis yra beveik lygus. Galbūt galima daryti prielaidą, kad teoriniuose mokymuose sudalyvauja daugiau dalyvių, nei kad bendrose lauko pratybose, tačiau tai nėra esminis trūkumas – pratybos vyksta ir kariai ruošiasi reaguoti į ekstremaliąsias situacijas bei veikti jose.

2.3. Pusiau struktūrizuoto interviu tyrimo rezultatų analizė

Tyrimo metu gauti empiriniai duomenys buvo sutvarkyti, apdoroti kokybiškai t.y. kategorizuojami, sisteminant jų reikšmes pagal svarbą. Tyrimo duomenų analizės pradžioje buvo atliekamas kodavimas: duomenys suskirstyti į reikšmines kategorijas ir subkategorijas, kurios vėliau leidžia turimą informaciją lyginti, plėtoti. Toliau duomenys buvo padalinti į atskirus teiginius – empirinius indikatorius. Vertinant kategorijas, jų grupavimas nuolat keitėsi, kol buvo įsitikinta, kad teiginiai atspindi kategorijos savybes.

Respondentai pateikė 162 teiginius. Apdorojus duomenis gautos 24 subkategorijos, kurios atitinkamai sugrupuotos į 8 kategorijas: „Lietuvos kariuomenės pasiruošimas“, „problemos“, „bendradarbiavimas civilinės saugos srityje“, „mokymų situacija“, „kariuomenės pagalbos teikimo priemonės“, vadovavimo sistemos ypatumai“, „civilinė sauga tarptautinėje erdvėje“, „civilinės saugos funkcijų kaita tarp KAM ir VRM“.

Pirmaisiais klausimais („Kaip vertintumėte Lietuvos kariuomenės indėlį teikiant pagalbą civilinės saugos situacijų metu?“, „Ar Lietuvos kariuomenė pakankamai pasirengusi teikti pagalbą šioje srityje?“) buvo siekiama išsiaiškinti ekspertų požiūrį į kariuomenės pasiruošimą vykdyti jai paskirtas paramos civilinėms institucijoms funkcijas, išsiaiškinti pagrindines problemas, su kurioms susiduriama jas vykdant. Pirmoje diagnostinėje srityje „probleminės kariuomenės pasiruošimo teikti paramą civilinėms institucijoms sritys“ (6 lentelė) buvo išskirtos dvi kategorijos: „Lietuvos kariuomenės pasiruošimas“ ir „problemos“.

6 lentelė. Probleminės kariuomenės pasiruošimo teikti paramą civilinėms institucijoms sritys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
1. Lietuvos kariuomenės pasiruošimas	1.1. Kariuomenės indėlis	„Aišku reikalinga. Kariuomenė išlaikoma iš mokesčių mokėtojų pinigų ir ji turi pasitarnauti“. CS-1 „Kariuomenės indėlis pakankamai svarus. Kariuomenė šioje civilinės saugos srityje dirba pastoviai, gerai ir tyliai.“ KAS-2
	1.2. Požiūris į pasiruošimo lygį	„Civilinė sauga iš kariuomenės pusės galima sakyti ištikrųjų kaip pagalbininkas yra labai stipri. Esame pasiruošę, viskas kas kariuomenei yra deleguota planuose yra vykdoma, treniruojamasi“ KAS-2 „Iki šios dienos pagal užsibrėžtas paramos funkcijas esame pakankamai apsirūpinę ir skiriame pakankamai dėmesio tam. Lietuvoje nėra tiek daug tų situacijų, kad keltų problemas. Todėl gyvename pakankamai saugiai.“ KAS-1 „Iš dešimties dešimt balų. Jie dirba gerai, su kariuomene nėra problemų.“ CS-1
2. Problemos	2.1. Informacijos trūkumas	„Kiek dabar susiduriu ir tenka stebėti ir apie tai kaip kariuomenė padeda civilinėms, visuomeninėms organizacijoms, savivaldybėms – informacijos daug tikrai nėra.“ KAS-3 „Manau, kad labai didelis kariuomenės indėlis, galbūt tik jis taip nėra nuviešinamas visuomenėje.“ KAS-2
	2.2. Finansinis aprūpinimas	„Mes kažkiek galėtume padėti, galbūt dėl finansinio stygiaus ne, bet mes turime ir techniką, (...) turime infrastruktūrą, nors galbūt ji ir yra sena.“ KAS-3 „Pirmiausia yra finansinis trūkumas (...) šiek tiek jaučiamas tos materialinės bazės trūkumas „ KAS-2
	2.3. Specialistų trūkumas	„Pačioje kariuomenėje jaučiamas šioks toks profesionalių specialistų, išmanančių šią sritį, trūkumas.“ KAS-2
	2.4. Karių rotacija ir jos įtaka darbų tęstinumui	„Deja, dėl karių rotacijų neišeina susitarti galutinai. Su vienais šnekėjau, viskas buvo sutarta, dabar tų žmonių nebeliko ir pradėjus derinti pratybų vykdymą, detales pasirodo, kad kiti vėl nebežino ką daryti. Yra ten toks trūkinėjimas informacijos.“ CS-1

Visi ekspertai kariuomenės pasiruošimo lygį teikti paramą ekstremaliųjų situacijų metu civilinėms institucijoms vertino sąlyginai gerai (žr. 6 lent., 1.2. subkategorija). CS-2 ekspertas pabrėžė, kad pasiruošimą vertinti reikia pagal tai, kokie kariuomenei yra suformuoti uždaviniai ir ar ji pajėgi juos įgyvendinti. Pasak CS-3 eksperto, Lietuvoje kariuomenė gali būti pasitelkiama tik paskelbus ekstremaliąją situaciją, o tokie atvejai Lietuvoje vienetiniai, todėl šio ir dar dviejų ekspertų nuomone, pagal dabartinę situaciją Lietuvoje nėra daug ekstremalių situacijų ir kariuomenė turi būti pasiruošusi reaguoti į grėsmes bei susitvarkyti su savo turimais pajėgumais.

Viena vertus, tiek KAS-1, tiek KAS-3 ekspertai pabrėžė, kad jeigu įvyktų kokia grandiozinė nelaimė, pavyzdžiui, sprogtų „Achema“ ar prasidėtų tokio masto potvyniai kaip Rusijoje, kur mėnesiais vanduo išlieka pakilęs, galbūt tuomet ir Lietuvos kariuomenė susidurtų su situacija, kad kiltų problemų dėl paramos teikimo užtikrinimo. Kita vertus, „mes ištikrųjų niekada neprisiimame tų funkcijų, kurių negalime įvykdyti. Kai VRM daro Ekstremaliųjų situacijų planus kiekvienu atveju: ar tai gaisrų gesinimo, cheminių, radiacinių nelaimių, potvynių metu, tai visą laiką mūsų kariuomenės funkcija tų nelaimės atvejų yra tokia, kurią mes galime užtikrinti, kokia parašyta tokiuose planuose. Niekada mums nebūna pasakyta

kokia nereali funkcija, (..) ko mes negalime, to mes nedarome. Bet ką mes galime, tą mes ir darome", – tvirtino KAS-2 ekspertas.

Analizuojant ekspertų pateiktus vertinimus, su kokiomis problemomis kariuomenė susiduria teikdama paramą civilinėms institucijoms, dažniausiai buvo pabrėžiamas finansų ir resursų trūkumas (žr. 6 lent., 2.2. subkategorija) – tai išskyrė net keturi ekspertai. KAS-1 eksperto teigimu, krizės metu, esant maksimaliam lėšų trūkumui vykdyti karines užduotis, kovinį rengimą, visuomenėje sklandė abejonės, kad kariuomenė bando mažinti savo teikiamą paramą. Tačiau realiai, parama buvo teikiama, tik kritiškiau vertinamos galimybės karių įsikišimo.

Pasak ekspertų, dėl lėšų trūkumo kariuomenė negali įsigyti modernios technikos, kokybiškai įvertinti situacijos, pavyzdžiui, esant cheminio užterštumo sąlygomis. KAS-2 ekspertas paaiškino, kad jų įstaiga siekdama išvengti resursų trūkumo intensyviai bendradarbiauja su kitomis specializuotomis institucijomis: *„mes turime gerus santykius su „Radiacinės saugos centru“, pasiskoliname iš jų prietaisus, kadangi tai pirmaujanti institucija Lietuvoje radiacinės saugos srityje. Jie mielai paskolina ir kariuomenės reikmėms reikiamą įrangą.“*

Ekspertas iš civilinės saugos sistemos atkreipė dėmesį į tai, kad efektyviam bendradarbiavimui tarp institucijų kartais trukdo karių rotacijos, ypač planuojant didesnio masto bendras pratybas (žr. 6 lent., 2.4 kategorija): *„Su vienu šnekėjau, viskas buvo sutarta, dabar tų žmonių nebeliko ir pradėjus derinti pratybų vykdymą, detales pasirodo, kad kiti vėl nebežino ką daryti. Tuomet aš vėl ieškau tų raštų ir informuoju iš naujo. Yra ten toks trūkinėjimas informacijos.“* Dėl karių rotacijų ir personalo kaitos išskyla dar viena problema, ypač žemesnio – taktinio lygmens vadovavimo lygyje – pradeda trūkti civilinės saugos specifinių žinių turinčių specialistų, pavyzdžiui fizikų, chemikų, kurie dirba su užterštumo sritimi. KAS-2 ekspertas tokį trūkumą paaiškina kaip natūralų reiškinį, kadangi kariuomenės mokymo įstaigos šios srities specialistų nerengia ir turi tik tiek žmonių, kurie baigę civilines institucijas ir pasilikę dirbti kariuomenėje labiau iš patriotiškumo, nei dėl finansinės naudos.

Užduodant klausimą *„Ar pakankamai aiškiai reglamentuojamas teisinis kariuomenės civilinės saugos funkcijų vykdymas?“* buvo siekiama išsiaiškinti ar jau minėtų problemų priežastimi galėjo būti teisinės paramos teikimo bazės neišbaigtumas ar tam tikrų teisės aktų trūkumas. Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis trečioje kategorijoje *bendradarbiavimas civilinės saugos srityje* buvo išskirtos dvi šią sritį apibrėžiančios subkategorijos: *teisinės bazės reglamentavimas ir bendri sąveikos planai*. (7 lentelė).

7 lentelė. Bendradarbiavimo tarp kariuomenės ir civilinių institucijų įteisinimas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
3. Bendradarbiavimas civilinės saugos srityje	3.1. Teisinės bazės reglamentavimas	„Teisiniai klausimai yra reglamentuoti labai aiškiai, veiklos planuose tai atsispindi funkcijose. Civilinės saugos įstatyme yra išvardintos sritys, kur kariuomenė kokiomis formomis įsijungia, ir KASOKTĮ 18 straipsnis numato, ir eilė dokumentų, kuriuose išskleistos formos, kuriomis kariuomenė gali padėti civilinei valdžiai.“ KAS-1 „Įstatymas numato tokią galimybę ir jie turi padėti.“ CS-1
	3.2. Bendri sąveikos planai	„Yra ir daugiau tokių planų (...) kaip kariuomenė turėtų veikti įvykus technologinei avarijai, kaip padėti žmonėms evakuacijos atvejais, maitinimu, apgyvendinimu.“ KAS-3 „Mūsų jau yra pasirašytos sutartys, sąveikos planai su kariuomene ir ten yra priemonių planas, kurį mes kartu turime įvykdyti“ CS-1

Siekiant efektyvaus ekstremaliųjų situacijų valdymo ir tuo pačiu – kariuomenės tinkamo panaudojimo, pasak KAS-3 eksperto, turi būti detalizuota, išdėstyta kaip juos pasitelks, kas padengs lėšas, kokią pagalbą gali suteikti, taip pat turi būti apmokomi žmonės, dalyvaujantys šiame procese, „nes jei išdėstysi popieriuje kaip tai turi vykti, be išankstinio pasirengimo ir mokymų nieko realiai neišeis, jeigu staiga kas nors atsitiktų“.

Buvo pastebėta, kad šioje srityje, aiškinantis ar teisinis kariuomenės pasitelkimo reglamentavimas yra pakankamai gerai apibrėžtas, ekspertų nuomonė išsiskyrė: taktiniame lygmenyje dirbantys du KAS specialistai teigė, kad teisinė sistema nėra pakankamai detalizuota, KAS-2 ekspertas pridūrė, kad nuo to laiko kai civilinė sauga buvo KAM pavaldume teisinė bazė nepatobulėjo – „*Ir dabar tenka susidurti su tuo, kad kai VRM kuria įstatyminę bazę – grįžtama dvidešimt metų atgal, vėl iš naujo, kas buvo girdėta, daryta, kai nueini į mokymus, tai atrodo, kad papultum atgal į praeitį.*“. Tačiau CS-1, CS-3 ir KAS-1 ekspertai tvirtina nesusiduriantys su teisinės sistemos trūkumais ir mano, kad reglamentavimas yra aiškus, yra pakankamai dokumentų apibrėžiančių kariuomenės vykdomas civilinės saugos funkcijas.

Paprašius įvardinti pagrindinius dokumentus, kuriais apibrėžiama kariuomenės veikla teikiant pagalbą civilinėms institucijoms, visi ekspertai sutiko su nuomone, kad tai vykdoma per kariuomenės ir civilių institucijų, ministerijų ar savivaldybių bendradarbiavimo planus. Pasak KAS-2 eksperto, kariuomenė remiasi ekstremaliųjų situacijų planais ir tuose planuose yra aiškiai parašyta kariuomenės funkcija, ką jie privalo vykdyti. Tas planas yra tvirtinamas trijų ministrų: sveikatos apsaugos ministro, KAM ir VRM. „*Metų pradžioje prasidėjus planavimo procesui mes nusimatome priemones kitiems metams ką ruošiamės bendro su kariuomene daryti ir tose priemonėse viską detalizuojame,*“ – detalizavo CS-2 ekspertas iš PAGD. Dar vienas geras bendradarbiavimo pavyzdys buvo įvardintas ištisinio

išminavimo metu, kuomet savivaldybės besivadovaudamos pasirašytais su kariuomene planais, pačios teikia kariuomenei duomenis apie žemėlapius, plotus, kur galima rasti užsilikusių pavojingų sprogmenų.

Išanalizavus bendradarbiavimo būdus ir formas tarp civilinių institucijų ir kariuomenės, toliau ekspertų buvo paprašyta apibūdinti kaip dažnai ir kokiomis formomis yra realiai įgyvendinamas teisiškai nustatytas rengimasis civilinei saugai kartu su kariuomenės pajėgomis. Keturi ekspertai patvirtino, kad abi pusės laikosi teisės aktuose nustatyto minimalaus pratybų dažnumo – vieno karto per metus (žr. 8 lent., 4.2. subkategorija).

8 lentelė. Ekspertų požiūris į civilinės saugos mokymų ir pratybų būklę Lietuvos kariuomenėje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
4. Mokymų situacija	4.1. Plataus spektro pratybos	„Galbūt yra rajonų, kuriuose nieko nereikia. (...) Man viskas išaiškėdavo per tuos mokymus.“ KAS-3 „Mes iškart renkam komisiją, koordinacines grupes, kariuomenės atsakingus pareigūnus kviečiame į susirinkimus pas mus, aptariame bendrus veiksmus, strategiją.“ CS-1
	4.2. Vykdomų pratybų dažnumas	„Esu dalyvusi, kai organizuoja teorinius mokymus su tarptautine atominės energetikos agentūra TATENA. Maždaug į metus mes esame kviečiami į stalo pratybas. Aš esu buvusi keturis kartus per porą metų.“ KAS-2 „Yra numatyta, kad turi būti kiekvienais metais tiek salo, tiek funkcinės pratybos. O kiek kariuomenė mus kviečia tiek darome.“ CS-1
	4.3. Pratyboms reikia didelių investicijų	„Surengti bendro masto mokymus – reikia didelių lėšų.“ KAS-3 „Bet kaip žinote visur pinigai reikalingi. Mes tikimės, kad kariuomenė padarys tas pratybas kitamet.“ CS-1
	4.4. Tvarka yra tinkama	„Kariuomenėje yra tokia drausmė, batalionai patys savo viduje vykdo pratybas, nelaukia kol kas juos pasikvies ir lieps daryti kažką.“ KAS-2 „Su kariuomene mums nėra iškilę pasitelkimo problemų, gal ten yra kokie niuansai“ CS-1
	4.5. Siūlymai	„Bet jeigu batalionai, karinės struktūros atliktų bendrus mokymus, (...) tuomet išaiškėtų ko reikia iš tos kariuomenės, sužinotų problemas. Pagal savivaldybę išaiškėtų problemos: Jonavoje „Azotas“, Klaipėdoje – gelbėjimo darbai ir t.t. Galbūt yra rajonų, kuriuose nieko nereikia.“ KAS-3 „Kuo daugiau pratybų tuo geriau. Mano siūlymas yra rengti pratybas su aplinkos apsaugos ministerija karantino sąlygomis kokio nors rajono centre.“ CS-2

Ekspertų duomenimis civilinės saugos pratybos vyksta pagal galimybes. Kiekviena savivaldybė turi civilinės saugos specialistą, kuris per metus privalo surengti skirtingų rūšių mokymus: „realios pratybos su pareigomis vyksta kartą į metus. Paskutinį kart organizavo Tauragės savivaldybė“, – detalizavo CS-2 ekspertas. CS-1 eksperto teigimu, šiemet pratybas valstybiniu lygiu praves Radiacinės saugos centras, o pagal 2014 m. VRM ministro patvirtintą planą yra suplanuota, kad pratybas praves Krašto apsaugos ministerija: „tai bus kompleksinės pratybos su praktiniais veiksmais, bus teroro aktas Būtingės terminale“, pabrėžė CS-1 ekspertas ir pridūrė, kad kariuomenė dėl savo specifikos: drausmės, griežtos subordinacijos ir vadovavimo yra patikima partnerė ir pagalbininkė. Su kariais retai kyla

problemų planuojant ar rengiant pratybas. Su šiuo teiginiu (žr. 8 lent., 4.4. subkategorija) sutiko dar du ekspertai.

Pakankamai geras pasirengimas kartu vykdyti užduotis gali būti nulemtas ir dabartinės saugumo situacijos: pasak KAS-3 eksperto, „kai buvo „Azotas“ ar veikianti Ignalinos AE, tuomet tas pasirengimas ir pagalba buvo didesnė“. CS-2 ekspertas taip pat buvo panašios nuomonės ir tvirtino, kad didelių objektų ar gamyklų nebeturime tiek kiek anksčiau ir pasirengimo ekstremalioms situacijoms veikla yra šiek tiek apribusi. Problemų nekyla, PAGD ir LK vadų santykiai bendradarbiavimo srityje yra geri, todėl poreikio kažką keisti nenumatoma.

Nepaisant sklandaus bendradarbiavimo, net trys specialistai tvirtino, kad norint surengti plataus masto pratybas vien gerų norų neužtenka, reikia daug resursų: žmogiškųjų, materialinių vertybių, pinigų (žr. 8 lent., 4.3. subkategorija). „*Dabar visos tokios pratybos susijusios su pinigais. Kadangi visi smarkiai skaičiuoja pinigus, tai dažniausiai lieka pratybos „prie stalo“ arba ryšių, štabų pratybos*“, – teigia CS-2 ekspertas. Pavyzdžiui, PAGD darbo specifiška lemia tai, kad budinčių ugniagesių komandų išskviesti į pratybas negali, o jeigu nori, kad sudalyvautų laisvi nuo tarnybos ir budėjimų ugniagesiai, tai turi jiems papildomai mokėti už darbo dienas.

Vienas iš siūlymų kaip kuo mažiau sumažinti resursų trūkumą ir jo įtaką pratybų rengimui, buvo iš KAS-3 eksperto: rengti kuo daugiau bendrų tarpinstitucinių mokymų, kurių metų paaiškėtų ko konkrečiai reikia iš kariuomenės, kokios pagalbos ar priemonių. Galbūt yra savivaldybių kurioms nereikia paramos, nes jose nėra didelės rizikos grėsmių, todėl galima būtų tuos resursus skirti kitoms, labiau pavojingoms sritims. CS-2 ekspertas siekia, kad kuo dažniau būtų rengiami mokymai užterštumo sąlygomis. Tai paskatintų peržiūrėti ar mažesni miestai turi pasiruošę pakankamai apsaugos priemonių.

Apibendrinus, kuo daugiau pratybų yra rengiama, tuo geresnis bendradarbiavimas tarp kariuomenės bei kitų institucijų ekstremalių situacijų metu. Intensyvesnei veiklai kelių užkerta resursų trūkumas, todėl pasirengimas vyksta dažniausiai teoriniame lygmenyje.

Ekspertų atsakymų į klausimą, kokiomis priemonėmis kariuomenė teikia paramą civilinėms institucijoms, spektras buvo labai platus. Šie atsakymai buvo priskirti kategorijai „*Kariuomenės pagalbos teikimo priemonės*“ (9 lentelė, 5. kategorija), o ši atitinkamai padalinta į tris subkategorijas: *kariuomenės pagalba materialiniais, žmogiškaisiais ištekliais ir potvynių metu*.

9 lentelė. Kariuomenės pagalbos teikimo civilinėms institucijoms priemonių įvairovė

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
5. Kariuomenės pagalbos teikimo priemonės	5.1. kariuomenės pagalba potvynių metu	„1994 m. buvo rimtesnis išbandymas – pamaryje potvynis, didžiausias per paskutinius 20 metų.“ CS-2 „Dažniausiai tai būna susiję su potvyniais: Šilutės zona, aptariame kada juos pasitelksime, kur, kas koordinuos tas pajėgas, kas bus atsakingas.“ CS-1
	5.2. kariuomenės pagalba materialiniais ištekliais	„Civilinė sauga iš kariuomenės pusės galima sakyti ištikrųjų kaip pagalbininkas yra labai stipri, juk mes ir techniką duodame ir gaisrų gesinimo įrangą (nors PAGD labai svarūs šioje srityje, bet ir kariuomenė padeda).“ KAS-2 „Mes galėtumėme suteikti laikiną pastogę, maitinimą.“ KAS-3
	5.3. kariuomenės pagalba žmogiškaisiais ištekliais	„Manau, kad mūsų nemenki resursai yra žmogiškieji.“ KAS-2 „Paprastai kariuomenė mums yra reikalinga kaip darbo jėga, ar jos specifinė technika.“ CS-2 Paramos spektras yra tikrai platus: nuo organų pervežimo, kai naudojami sraigtasparniai iki paramos policijai gaudant pabėgusius nusikaltėlius, „Pagrindinės iš jų: potvynis, miškų gaisrai, pasiklydę grybaudami žmonės (...) Yra labai elementarios situacijos, vadinamosios gamtinės, technologinės galbūt, kažkokios avarijos“ KAS-3 „Lietuva yra įsipareigojusi pagal tarptautines konvencijas jūroje gelbėti žmones.“ CS-2

KAS-1 ekspertas ieškojo priežasčių, kodėl kariuomenės teikiamų pagalbos priemonių įvairovė yra tokia sąlyginai plati: „*maždaug 2000 m. vyko toks filosofinis ir kokybinis pokytis NATO ir ES šalių kariuomenių kontekste, kai labiau išryškėjo terorizmo lūžis, ypač po rugsėjo 11 d. įvykių. Tais 2000 m. kariuomenė pamatė tą nišą, kad gali žymiai aktyviau įsitraukti į vidaus valstybės reikalus, būtent teikiant paramą civilinėms institucijoms, ir ne tik terorizmo klausimais, bet ir kitais*“. Lietuva būdama NATO nare, turi tam tikrus įsipareigojimus ir plėtojimosi kryptys, kurių turi laikytis, todėl NATO sustiprinus pasirengimą ekstremalioms situacijoms, natūralu, kad ir Lietuvos kariuomenė turėjo aktyviau įsitraukti stiprinant savo vidaus aplinką nuo įvairaus pobūdžio grėsmių.

Kariuomenės remia civilines institucijas materialiaisiais ištekliais pagal savo galimybes (žr. 9 lent.). Dalis specifinės technikos tinka tiek karinėms reikmėms, tiek civilinėms. Pavyzdžiui, padaliniai yra aprūpinti nemenkais transporto resursais: amfibijomis, aukšto pravažumo sunkvežimiais ir kita technika, gali iš pavojingos vietovės išvežti nukentėjusius, sužeistus asmenis, arba atvirkščiai, atgabenti į nelaimės židinių reikiamas gelbėjimo priemones, įrangą. Taip pat kariuomenė yra aprūpinta efektyviomis ryšio palaikymo priemonėmis: radijo ryšio stotelėmis, ryšių ir vadovavimo sunkvežimiais. Vadai važiuodami su tokiomis transporto priemonėmis gali palaikyti ryšį su keliolikos kilometrų atstumu esančiais savo kariais, duoti nurodymus. Žinant, kad kariuomenės technika yra pritaikyta sudėtingoms ir atšiaurioms oro sąlygoms, smūgiams ir kitam mechaniniam poveikiui, ekstremalių situacijų metu jų turimi resursai turi būti ypač vertinami ir esant poreikiui pasitelkiami.

Yra ir tokios specifinės technikos, kuri yra reta ir ją dažniausiai gali suteikti tik kariuomenė. Vienas iš pavyzdžių yra prie kariuomenės sraigtasparnių tvirtinami vandens kaušai, skirti gesinti gaisrams iš oro ir ten kur neįmanoma prieiti kitaip. Kitas atvejis susijęs su branduoline avarija: *„jeigu įvyktų branduolinė nelaimė Ignalinos AE, tai Lietuvos kariuomenė vykdytų 30 km sienos apsaugą, kur yra praleidžiamas transportas, žmonės, tikrintų ar jie su tarša išeina ar ne, organizuotų švarinimo punktus, atliktų pagal savo turimus pajėgumus žvalgybą“*, – tvirtina KAS-2 ekspertas. Taigi nors ir kai kurias materialines priemones, skirtas naudoti ekstremaliųjų situacijų metu turi ne tik kariuomenė, bet ir kitos institucijos, esant sudėtingai situacijai, reikalingi visi įmanomi ir turimi resursai.

Trečioji kariuomenės pagalbos teikimo priemonių kategorija buvo skirta aptarti pagalbą žmogiškaisiais ištekliais (žr. 9 lent. 5.3 subkategorija). Kariuomenė turi platų spektrą įvairių sričių specialistų, pradedant nuo personalo specialistų, ryšininkų, inžinierių ir baigiant vairuotojais, narais, operacijų planavimo specialistais. Kiekvienas iš jų gali būti panaudotas ir kovojant su ekstremaliomis situacijomis. Ypač Lietuvoje aktualūs ir reikalingi yra išminuotojai. Kaip jau buvo minėta teorinėje dalyje, Lietuvos teritorijoje po pasaulinių karų yra likę daug nesunaikintų sprogmenų, kurie ariant laukus ar statant pastatus vis yra atkasami ir atrandami. Pasak KAS-1 eksperto, *„yra vadinamasis operatyvinis išminavimas atsitikus tam tikriems atvejams ir ištisinis išminavimas“*. Pirmuoju atveju kariuomenės išminuotojai vyksta pagal iškvietimą, antruoju – išminavimą vykdo nuolatos tam tikrame savivaldybės miestelio ar dirbamos žemės plote.

Visi šeši ekspertai kaip vieną iš dažniausiai teikiamų kariuomenės pagalbos priemonių įvardijo paramą potvynių metu. CS-2 ekspertas apibendrina, kad *„paprastai kariuomenė mums yra reikalinga kaip darbo jėga, ar jos specifinė technika“*. Remiantis šia idėja 9 lentelėje ištekliai suskirstyti į žmogiškuosius ir materialinius. Specifinė technika, pasak ekspertų, dažniausiai reikalinga teikti maitinimą, medicininę paramą, švarinimą, išvalyto vandens tiekimą, technikos, krovinių pervežimą su savo karine technika, teritorijų išminavimą, gaisrų gesinimą iš oro ir pan.

KAS-2 pabrėžė, kad kai kurios iš išvardintų kariuomenės atliekamų funkcijų nors ir dubliuojasi su, pavyzdžiui, atliekamomis PAGD (gaisrų gesinimas), ar savivaldybių (maisto ir vandens tiekimas, transportavimas), tačiau taip yra dėlto, kad esant nepakankamiems minėtų institucijų ištekliams, paramą teikti visuomet turi būti pasiruošusios kariuomenės pajėgos.

Ekspertams pateikiant papildomus klausimus buvo bandoma išsiaiškinti ar pasitelkiant kariuomenę nekyla problemų, susijusių su teisiniu reglamentavimu, ar vadovavimo ir koordinavimo sunkumais tarp kelių institucijų. Vadovaujantis šiais atsakymais, 10 lentelėje išskirta 6. kategorija *„vadovavimo sistemos ypatumai“*.

10 lentelė. Vadovavimo kariuomenei ekstremaliųjų situacijų metu analizė

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
6. Vadovavimo sistemos ypatumai	6.1. Sudėtinga vadovavimo grandinė	„Kariuomenės operatyvumas kompensuoja tą ilgą vadovavimo grandinę. Einama dažniausiai per Jungtinį štabą ar per KAM ministrą – gal ilgesnis kelias, bet pakankamai operatyvus.“ CS-1
	6.2. Teisinis reglamentavimas yra tinkamas	„Ta tvarka įneša tam tikrus saugiklius – kad nebūtų be reikalo panaudojami, yra kompetentingos institucijos, kurios įvertinusios visą situaciją priima sprendimus.“ CS-2 „Ne, ten viskas labai gerai sustyguota.“ KAS-2
	6.3. Vadovavimo civilinei saugai funkcijų paskirstymas	„Ekstremaliųjų situacijų valdymui vadovauja tos institucijos ministras ar vadovas, kurio žinyboje ar pavaldume yra ta nelaimė. Bet jeigu ta nelaimė būtų didelio masto, tai kviečiama Ekstremaliųjų situacijų komisija. Nėra taip, kad visi vadovauja“ KAS-2 „Tas pasidalijimas funkcijomis yra labai aiškus, VRM veikia šalių viduje, kariuomenė nukreipta į grėsmes ateinančias iš išorės. Tas atskyrimas yra pagal vakarietišką, civilizuoatą suvokimą parengtas.“ KAS-1

Pats kariuomenės vaidmuo civilinėje saugoje nėra pagrindinis. „Kariuomenė, kas liečia Lietuvos mastu civilinę saugą tai jau tampa kaip padedanti, patariamoji visai civilinei visuomenei: mes jau nebevadovaujam, nebeorganizuojam, mes sudarome planus, pasirašome kartu su VRM, ko konkrečiu atveju iš kariuomenės norės,“ – teigia KAS-2 ekspertas. Todėl kai kariuomenė veikia civilinės saugos srityje, beveik visada ši veikla bus susijusi ir apims dar vieną ar kelias civilines institucijas. Tad siekiant efektyviai veikti ekstremaliųjų situacijų metu, tinkamam vadovavimo ir koordinavimo užtikrinimui tarp šių institucijų turi būti skiriama pakankamai dėmesio.

Nagrinėjant ar teisinis kariuomenės pasitelkimo padėti civilinėms institucijoms reglamentavimas yra tinkamas – ekspertų nuomonės išsiskyrė: du ekspertai paminėjo, kad tarnybos metu susiduria su biurokratiniais sunkumais, kurie trukdo greičiau reaguoti į ekstremalią situaciją ir pasitelkti kariuomenės pajėgas. Tie patys ekspertai pripažįsta, kad šios problemos yra išsprendžiamos: „mes prie stalo esame susėdę ir susitarę kaip bus viskas įforminama: paraleliai eina ir raštas ir bendravimas telefonu. Raštai paprastai užtrunka visada ilgiau“. CS-2 ekspertas tvirtina, kad „kariuomenės operatyvumas kompensuoja tą ilgą vadovavimo grandinę“.

Trys ekspertai tvirtino, kad teisinis kariuomenės pasitelkimo klausimas yra sutvarkytas tinkamai (žr. 10 lent., 6.2. subkategorija). KAS-1 ekspertas pateikė tai pagrindžiantį pavyzdį iš savo darbo patirties: „teko bendrauti su Vokiečių parlamentarais iš Saksonijos žemės, tarp jų buvo atstovas iš kariuomenės ir buvo pasisukęs klausimas kaip pas mus veikia ši sistema. Paaiškėjo, kad Vokietijoje kariuomenę pasitelkti ekstremaliems atvejams yra labai komplikotas ir sudėtingas procesas. Jie (...) stebėjosi kaip pas mus paprasta ir apie mūsų tokį gana trumpą kelią: „ministras ministrui“, ar „komisaras kariuomenės vadui“. Be to, pasak ekspertų, esama teisinė tvarka įneša tam tikrus saugiklius,

kad kariuomenė nebūtų panaudojama be reikalo, neracionaliai. Pavyzdžiui, kad savivaldybių administracijos direktoriai kiekvieno ekstremalaus įvykio atveju nesikreiptų į kariuomenę ir neprašytų pagalbos tokiose srityse, kur gali susitvarkyti savo pajėgumais.

Analizuojant, koks kariuomenės vaidmuo turėtų būti civilinėje saugoje, dalis ekspertų pabrėžė, kad Lietuva remiasi ne tik savo, bet ir užsienio valstybių patirtimi ir žiniomis. Su šia tema susiję ekspertų atsakymai pateikti 11 lentelėje, kategorijoje „civilinė sauga tarptautinėje erdvėje“.

11 lentelė. Tarptautinio bendradarbiavimo įtaka kariuomenės vaidmeniui civilinėje saugoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
7. Civilinė sauga tarptautinėje erdvėje	7.1. Veikla vykdoma pagal NATO reikalavimus	„Anksčiau buvo kitokia struktūra, bet dabar yra NATO reikalavimai, kokius pajėgumus turi turėti kariuomenė. Jie pagal NATO standartus ką jie turi pasirengti yra pasirengę, bet kas šiek tiek į šoną nukrypsta, tai jie nebevysto tų pajėgumų ir nemato reikalo, nes kam jiems mesti pinigus ir daryti, jei nereikia.“ CS-1
	7.2. Tarptautinis bendradarbiavimas civilinės saugos srityje	„Pagrindiniai mūsų projektai buvo su Olandija, kurie turi išvystytą gerą sistemą prieš potvynius, nes yra žemumoje. Labai stiprūs yra švedai, Pensilvanijos Nacionalinė gvardija, kur turi išsiliejimų prie Misisipės upės ir t.t.“ KAS-3
	7.3. Grėsmės iš užsienio	„Tarptautiniam kontekste neišsiskiriam – patirtis, gyvenimas parodė, kad kariuomenės turi ieškoti tų nišų, kad iš dalies pateisinti savo egzistavimą, nes karo grėsmė sumažėjo po Šaltojo karo pabaigos“ KAS-1

Lietuvoje anksčiau veikusi civilinės saugos sistema buvo sukurta pagal Sovietų sąjungos modelį, kur pagrindinis dėmesys skiriamas labiau civilinei gynybai nei civilinei saugai. KAS-1 eksperto nuomone, „tarybiniais laikais ar posovietinėse valstybėse rytuose, ten yra išlikęs persipynimas: kur kariuomenės daugiau kišimosi momentų yra, sukarinti vienetai turi daugiau kišimosi galimybių valstybės viduje, bet aš manau, kad tai yra na nevakarietiška ir ne visai civilizuota“. Todėl dabartinė civilinės saugos vystymo kryptis orientuojama vadovaujantis užsienio valstybių patirtimi, pavyzdžiais. Taip pat įtakos šiai kryptiai turėjo įstojimas į NATO aljansą.

CS-1 ekspertas taip pat pabrėžė, kad modernios valstybės vysto civilinės saugos pajėgumus nauja kryptimi ir remiasi NATO reikalavimais, kokia turėtų būti struktūra. Tai yra svarbu dėlto, kad grėsmės po Šaltojo karo pabaigos smarkiai išsiplėtė ir pasikeitė – tai nėra vien tik saugojimasis nuo atominio ginklo panaudojimo, pasak CS-2 eksperto „reikia nagrinėti ir kitą pusę – terorizmo atvejus ir cheminių medžiagų panaudojimo atvejus. Pavyzdys visai nesenas – Tokijo metro išpuolis.(...) Dabar nereikia labai aukštų technologijų kad sukurti sprogmenį, reikia trupučio žinių ir atitinkamų sąlygų“ (žr. 11 lent., 7.3. subkategorija). Taigi plečiantis grėsmių sąrašui, pasak eksperto, kariuomenės ieško savo nišos, siekdamas pateisinti savo egzistavimą ir naudojamus pinigus.

Tarptautinio bendradarbiavimo svarbą pripažįsta ir KAS-3 ir CS-2 ekspertai. Norint gauti pagalbą ir iš užsienio, būtina turėti standartizuotas veiklos procedūras. Tik tokiu atveju galima pasiekti efektyvesnę savitarpio paramą tarp valstybių ir jų civilinės saugos pajėgų. Lietuvos kariuomenė šioje srityje bendradarbiauja su Olandija, JAV Pensilvanijos Nacionaline gvardija. KAS-3 ekspertas pabrėžia, kad padėti gali ir ne NATO šalys, svarbu, kad jos turėtų patirties ir žinių konkrečios ekstremalios situacijos likvidavimo veikloje.

Pateikus klausimą „*kaip vertinate civilinės saugos funkcijų vykdymo perdavimą iš KAM į VRM?*“ ekspertų nuomonės išsiskyrė (12 lentelė). Du ekspertai pasisakė už tai, kad civilinės saugos vykdymas buvo geresnis kai jį organizavo KAM, trys ekspertai mano, kad sprendimas perduoti šias funkcijas VRM buvo teisingas (žr. 12 lent., 8.2. subkategorija).

12 lentelė. Vadovavimo civilinei saugai pasikeitimo vertinimas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
8. Civilinės saugos funkcijų kaita tarp VRM ir KAM	8.1. CS organizacija KAM buvo geresnė	„Aišku, kad geriau buvo, kai KAM vykdė tas funkcijas. Buvo viskas struktūrizuota ir paprasčiau.“ CS-1 „Ir dabar tenka susidurti su tuo, kad kai VRM kuria įstatyminę bazę – grįžtama dvidešimt metų atgal, vėl iš naujo, kas buvo girdėta, daryta, kai nueini į mokymus, tai atrodo, kad papultum atgal į praeitį.“ KAS-2
	8.2. CS funkcijų perdavimas VRM buvo geras sprendimas	„Mano manymu, dabartinė sistema esanti prie VRM yra gera savaip, prie KAM buvusi sistema taip pat buvo gerai iš kitos pusės. KAM kaip pagrindinę funkciją turi krašto gynybą, o civilinės saugos funkcija tai yra vidaus ekstremaliųjų situacijų valdymas ir turi būti kažkur atskirai suformuota prie Vyriausybės“ KAS-3 „Kariuomenės paskirtis yra krašto gynyba. Ar jie turi turėti specialią gaisrų gesinimo techniką? Manau kad ne – tam yra speciali tarnyba“ CS-2

Pirmieji savo sprendimą pasirinko, nes mano, kad anksčiau KAM vadovavimo CS sistemai metu buvo sukurta pakankamai efektyvi ir veiksminga ekstremaliųjų situacijų valdymo sistema, buvo labai pažengta: parengti stiprūs specialistai, išvystyta gera informacijos judėjimo sistema, specialistai nuolat budėdavo visą parą ir rinkdavo iš visos Lietuvos savivaldybių informaciją apie vykstančius ekstremalius įvykius. Kai civilinė sauga buvo Krašto apsaugos sistemoje, ji turėjo pajėgas ir galėjo jas pasitelkti – intensyviai buvo naudojama kariuomenė – Kaune buvo skirtas visas batalionas (inžinerijos) skirtas civilinės saugos reikmėms.

Funkcijų perdavimas VRM grąžino šią sistemą į pradinį kūrimo lygį: „*ir dabar tenka susidurti su tuo, kad kai VRM kuria įstatyminę bazę – grįžtama dvidešimt metų atgal, vėl iš naujo, kas buvo girdėta, daryta, kai nueini į mokymus, tai atrodo, kad papultum atgal į praeitį*“, tvirtina KAS-2 ekspertas. CS-1 ekspertas, pats dirbantis VRM, tvirtina, kad jiems yra sunkiau valdyti tokią sistemą, nes be civilinės

saugos pavaldume yra daug kitų struktūrų: ugniagesiai, pasienio tarnyba, policija ir kt., kurios turi nemažai savo vidaus problemų. Civilinė sauga atsiduria nebe valdybos lygmenyje, o žemesniame, todėl pasak minėto eksperto „*pats pavadinimas yra „priešgaisrinė sauga“, ir apie civilinę saugą nieks nebešneka. Ugniagesiai žino, kad jie gesina gaisrus, ir kai išlendam mes su civiline sauga, jie pasimeta*“.

Sprendimui perduoti civilinės saugos funkcijas VRM pritarę trys ekspertai pateikė skirtingas šio pasirinkimo priežastis. (žr. 12 lent., 8.2. subkategorija). KAS-3 ekspertas teigė, kad jau seniai buvo svarstoma, kad ši funkcija turėtų būti priskirta kitoms valstybės institucijoms, kad būtų galima praplėsti jos vykdomas funkcijas ir galbūt taip sustiprinti civilinės saugos sistemą. „*Tas pasidalijimas funkcijomis yra labai aiškus, VRM veikia šalių viduje, kariuomenė nukreipta į grėsmes ateinančias iš išorės*“, pabrėžė KAS-1 ekspertas. Jam taip pat pritarė ir CS-2 ekspertas.

Apibendrinant, galima teigti, kad nors vadovaujant Krašto apsaugos ministerijai jau buvo sukurta veiksminga civilinės saugos valdymo sistema, pokyčiai buvo būtini norint, kad kariuomenės pagrindinė funkcija išliktų krašto gynyba ir veikimas prieš išorines grėsmes, paliekant VRM ir jos institucijoms kovoti su šalies viduje kylančiomis problemomis.

2.4. Problemų identifikavimas ir jų sprendimai

Lietuvoje, civilinės saugos srityje, kariuomenė tampa padedanti, patariamoji institucija: ji nėra civilinės saugos sistemos dalis, nebevadovauja, nebeorganizuoja, tačiau esant poreikiui gali būti pasitelkiama padėti civilinėms institucijoms ekstremaliųjų situacijų metu. Siekiant šią antrinę kariuomenės funkciją įteisinti remiamasi ne tik savo, bet ir užsienio valstybių patirtimi, žiniomis.

Anksčiau Lietuvoje veikusi civilinės saugos sistema buvo sukurta pagal Sovietų sąjungos modelį, kur pagrindinis dėmesys skiriamas labiau civilinei gynybai nei civilinei saugai. modernios valstybės vysto civilinės saugos pajėgumus nauja kryptimi ir remiasi NATO reikalavimais, kokia turėtų būti struktūra. Tai yra svarbu dėlto, kad grėsmės po Šaltojo karo pabaigos smarkiai išsiplėtė ir pasikeitė – tai nėra vien tik saugojimasis nuo atominio ginklo panaudojimo, maždaug 2000 metais įvyko filosofinis ir kokybinis pokytis NATO ir EU kariuomenių kontekste, kuomet išryškėjo naujos grėsmės, viena iš jų – terorizmas. Nuo šio lūžio kariuomenės aktyviau įsitraukė į valstybės vidaus saugumo valdymo procesus, ypač teikiant paramą civilinėms organizacijoms.

Remiantis šia kryptimi civilinės saugos vykdymas iš KAM buvo perduotas VRM. Didžioji dalis ekspertų mano, kad valdymas buvo geresnis, kai civilinę saugą organizavo KAM – buvo sukurta pakankamai efektyvi ir veiksminga ekstremaliųjų situacijų valdymo sistema. Funkcijų perdavimas VRM grąžino šią sistemą į pradinį kūrimo lygį. Be to, VRM yra sunkiau valdyti tokią sistemą, nes be civilinės

saugos pavaldume yra daug kitų struktūrų: ugniagesiai, pasienio tarnyba, policija ir kt., kurios turi nemažai savo vidaus problemų. Vis dėlto šių funkcijų perdavimas buvo būtinas, norint, kad kariuomenė nebūtų atitraukta nuo pagrindinės savo užduoties – krašto gynybos.

Šis pasidalijimas funkcijomis yra labai aiškus: VRM veikia šalių viduje, kariuomenė nukreipta į grėsmes ateinančias iš išorės. Nors nepaisant šio atskyrimo, kai kurios iš kariuomenės atliekamų funkcijų dubliuojasi su, pavyzdžiui, atliekamomis PAGD (gaisrų gesinimas), ar savivaldybių (maisto ir vandens tiekimas, transportavimas), tačiau taip yra dėlto, kad esant nepakankamiems minėtų institucijų ištekliams, paramą teikti visuomet turi būti pasiruošusios kariuomenės pajėgos.

Karinių vienetų pasiruošimas vertinamas pagal tai, kokie kariuomenei yra suformuoti uždaviniai ir ar ji yra pajėgi juos įgyvendinti. Ekspertai kariuomenės pasiruošimo lygį teikti paramą ekstremaliųjų situacijų metu civilinėms institucijoms vertino sąlyginai gerai. Jeigu įvyktų kokia grandiozinė nelaimė, galbūt tuomet ir Lietuvos kariuomenė susidurtų su situacija, kad kiltų problemų dėl paramos teikimo užtikrinimo. Tačiau šiuo metu didelių objektų ar gamyklų skaičius Lietuvos teritorijoje sumažėjo – atitinkamai sumažėjo ir aprimo pasirengimo ekstremalioms situacijoms veikla. Apibendrinus, Lietuvoje sąlyginai nėra daug ekstremaliųjų situacijų ir kariuomenė turi būti pasiruošusi reaguoti į grėsmes bei susitvarkyti su savo turimais pajėgumais.

Vis dėlto, analizuojant ir vertinant kariuomenės pajėgumus, ekspertai išskyrė tam tikras, su finansais ir resursų trūkumais susijusias problemas. Krizės metu, esant maksimaliam lėšų trūkumui vykdyti karines užduotis, kovinį rengimą, parama ekstremaliųjų situacijų metu buvo teikiama, tik kritiškiau vertinamos galimybės karių įsikišimo. Dėl finansinių apribojimų daugiausia dėmesio buvo skiriama teisinės bazės tobulinimui, personalo mokymui. Tačiau dėl lėšų trūkumo kariuomenė negali atsinaujinti ir įsigyti modernios gelbėjimo technikos, įrangos. Siekdama išvengti resursų trūkumo kariuomenė intensyviai bendradarbiauja su kitomis specializuotomis institucijomis, skolinasi reikiamą įrangą ir kitą reikiamą inventorių.

Šis tarpinstitucinis bendradarbiavimas vystomas ir aukštesniame lygmenyje – kariuomenės veikla teikiant pagalbą civilinėms institucijoms dažniausiai apibrėžiama bendradarbiavimo planuose. Metų pradžioje institucijos prasidėjus planavimo procesui nusimato priemones kitiems metams ką bendro su kariuomene vykdys ir kokiomis priemonėmis tai atliks. Nustatomas vykdomų pratybų ir mokymų skaičius – jis pasak ekspertų, atitinka teisės aktuose nurodytą minimalų pratybų dažnumą ir vykdomas pagal galimybes. Vis dėlto, ekspertai teigia, kad praktinių mokymų, kompleksinių pratybų dažnumą riboja turimi finansiniai ištekliai ir civilinės saugos pratybos vyksta pagal galimybes. Civilinėms institucijoms kartais sunkumų planuoti didelio masto pratybas kartu su kariuomene kliudo karių intensyvi rotacija –

stringa informacijos perdavimas ir trūksta vykdomų veiksmų tęstinumo. Ši problema išnyktų, jei vadai užtikrintų, kad rotuojami kariai atsakingai perduotų vykdomus darbus naujai atėjusiam kariui.

Sudėtingesnis pratybų ir kitų su civiline sauga susijusios veiklos planavimas stringa ir dėl to, kad pradeda trūkti civilinės saugos specifinių žinių turinčių specialistų, pavyzdžiui, fizikų, chemikų, kurie dirba su užterštumo sritimi. Kariuomenės mokymo įstaigos šios srities specialistų nerengia ir turi tik tiek žmonių, kurie iš seniau yra baigę civilines institucijas ir pasilikę dirbti kariuomenėje. Tačiau ši karta artimiausiu laiku bus pensijinio amžiaus, o naujos išsilavinusių specialistų kartos nėra ir jau dabar reiktų pradėti ją auklėti alternatyviose mokymo institucijose: kursuose užsienyje, praktikos PAGD metu ir kt. būdais.

Ekspertai įvertinę teisinį kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje reglamentavimą priėjo prie skirtingų išvadų: vieniems teisinė sistema nėra pakankamai detalizuota ir nuo to laiko, kai civilinė sauga buvo KAM pavaldume – nepatobulėjo. Kiti nesutinka ir tvirtina, kad reglamentavimas yra aiškus, yra pakankamai dokumentų apibrėžiančių kariuomenės vykdomas civilinės saugos funkcijas. Vis dėlto, ekstremalios situacijos reikalauja ypač greito reagavimo ir pagalbos teikimo, kas Lietuvos kariuomenėje yra šiek tiek apribota – įvestos kariuomenės pasitelkimo procedūros, kurios šiek tiek sulėtina galimos karių pagalbos teikimo greitį. Kol kariai atsiranda nelaimės židinyje praeina nemažai laiko. Tad norint pagreitinti šias procedūras turi būti vykdomas tarpinstitucinis bendradarbiavimas ne tik oficialiais raštais, bet ir paraleliai telefonu, gyvai.

Apibendrinus visa tai, kas pasakyta, galima teigti, kad nors kariuomenės veikla civilinės saugos srityje yra pakankamai plati, apima įvairias pataus spektro užduotis, ryškesnių problemų šioje srityje yra tik keletas ir kariuomenės pasirengimą ekspertai vertina kaip teigiamą. Kariuomenė dėl savo specifinės struktūros: griežtos hierarchijos, subordinacijos, konkretaus vadovavimo efektyviai vykdo jai esant poreikiui skiriamas civilinės saugos užduotis.

IŠVADOS

1. Ekstremaliųjų situacijų valdymas išaugo iš poreikio gintis, todėl kariuomenė buvo įtraukta viso šio besivystančio civilinės gynybos proceso metu. Dauguma valstybių įtraukia kariuomenės pajėgas į bendrą ekstremaliųjų situacijų planavimą ir operacijų procesą: karių daugiafunkcionalumas, gerai organizuota hierarchinė struktūra, specializuota įranga yra ypač naudingi gelbėjant gyventojus nuo nelaimių.

2. Plintant ir keičiantis išorinėms ir vidinėms grėsmėms pasaulyje, tame tarpe ir Lietuvoje, atitinkamai pakito ir civilinės saugos sistemos uždaviniai. Dabar dėmesys kreipiamas ne vien į apsaugą nuo atominio ginklo, bet ir kitas naujas grėsmes, tokias kaip terorizmas, gamtinės katastrofos ir kt. Kariuomenė anksčiau buvusi atsakinga už civilinę saugą, tampa remiančioji, padedančioji institucija, naudojama tik esant nepakankamiems civilinės saugos sistemos resursams.

3. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, per labai trumpą laikotarpį turėjo būti sukurtos Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų organizacinės struktūros, teisinė bazė, atsisakyta sovietinio palikimo. Parengti apgalvotus ir patikimus teorinius pagrindus abiems sistemoms trūko ne tik specializuotų žinių, tačiau ir laiko. Patyrusių specialistų trūkumas, patirties stoka ir esamos politinės aplinkybės lėmė, kad abi sistemos buvo kuriamos skubotai, reglamentuojantys veiklą įstatymai vėliau buvo dažnai keičiami, tobulinami.

4. Saugumas tampa visuotiniu ir nė viena valstybė nėra apsaugota nuo terorizmo, masinio naikinimo ginklo ar kt. grėsmių. Dėl kintančių grėsmių pobūdžio Lietuvos, kaip NATO narės, kariuomenės vaidmuo Lietuvoje keičiasi: šalia tradicinės misijos ginti valstybę, kariuomenė turi skirti daugiau pastangų antraeiliais laikytiems uždaviniams: teikti pagalbą civilinėms institucijoms, kovoti su stichinėmis nelaimėmis, aktyviai dalyvauti tarptautinių organizacijų veikloje, tarptautinėse operacijose.

5. Pagal suformuluotas užduotis Lietuvos kariuomenės pasiruošimo lygis teikti paramą ekstremaliųjų situacijų metu ekspertų įvertintas kaip pakankamas. Kadangi pagal dabartinę situaciją Lietuvoje vyksta sąlyginai nedaug ekstremaliųjų situacijų, kariuomenė yra pasiruošusi tinkamai reaguoti į grėsmes, reguliariai teikia pagalbą civilinėms institucijoms ir susitvarko šiuo metu turimais pajėgumais.

6. Kariuomenė pajėgi veikti civilinės saugos srityje tiek, kiek jai leidžia jos turimi resursai. Šiuo metu susiduriama su technikos ir įrangos, skirtos paieškos ir gelbėjimo darbams vykdyti iš oro ir jūroje nusidėvėjimu. Jos atnaujinimas yra kritiškai svarbus, siekiant užtikrinti tinkamą ir laiku suteikiamą pagalbą civilinės saugos srityje. Taip pat trūksta žmogiškųjų išteklių – kariuomenės mokymo įstaigos neruošia specifinių sričių specialistų: chemikų, nepaprastųjų situacijų valdymo specialistų.

7. Kariuomenės rengimasis teikti paramą civilinėms institucijoms dažniausiai vyksta per šių institucijų bendradarbiavimo planus. Nors šiuose planuose detalai nurodoma kokiais pajėgumais ir funkcijomis kariuomenė turi prisidėti, kaip esant poreikiui bus pasitelkiami kariai, vis vien kyla tam tikrų valdymo nesuderinamumų: dėl intensyvios karių rotacijos, civilinės saugos sistemos institucijos planuodamos bendras pratybas su kariuomene, susiduria su informacijos perdavimo ir darbų tęstinumo problemomis.

8. Ekstremalios situacijos reikalauja neatidėliotino reagavimo, tačiau norint pasitelkti kariuomenę kovoti su šiomis situacijomis, teisės aktai įpareigoja vadovautis nustatyta kariuomenės pasitelkimo ir pagalbos prašymo tvarka, kuri reikalauja laiko ir užtrunka. Vis dėlto, tokia tvarka – saugiklis, būtinas norint apsisaugoti nuo neracionalaus kariuomenės panaudojimo ir siekiant neatitraukti nuo pagrindinės užduoties – krašto gynybos.

SIŪLYMAI

1. Tobulinti savivaldybių rengiamus ekstremalių situacijų valdymo planus, juose įtraukiant punktą dėl kariuomenės pasitelkimo likviduojant ekstremaliąsias situacijas. Šiame punkte detalizuoti kokia parama iš karinių dalinių būtų reikalinga konkrečiai grėsmei įveikti ir kaip būtų organizuojamas jos priėmimas bei valdymas.

2. Kariuomenės pajėgos ekstremaliųjų situacijų metu turėtų aktyviau dalintis informacija su civilinėmis institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis – abi pusės gali gauti didesnės naudos, kadangi gaunama informacija bus platesnė, paremta išsamesniais ir patikimesniais įvertinimais. Be to, organizacijos žinodamos viena kitos uždavinius ir vykdomus darbus, galės išvengti funkcijų dubliavimosi ir tinkamai pasidalinti veiklos sritimis.

3. Siekti padidinti teisės aktuose numatytą civilinės saugos pratybų ir mokymų skaičių per metus. Numatyti, kad didesnė dalis pratybų būtų bendros kompleksinės, dalyvaujant kitoms civilinėms institucijoms ir kariuomenei. Pratybos turėtų būti pritaikytos prie konkrečios savivaldybės ir joje egzistuojančių grėsmių.

4. Kariuomenėje esamą ekstremaliųjų situacijų valdymo specialistų trūkumą pašalinti šių specialistų etatus pakeitus iš karininkų į valstybės tarnautojų ir atitinkamai verbuojant reikiamų sričių specialistus iš civilinių mokymo įstaigų: universitetų, PAGD prie VRM ir kt.

5. Surinkus informaciją apie turimos kariuomenės įrangos ir technikos, naudojamos civilinės saugos funkcijoms vykdyti, poreikį bei išanalizuoti jos tinkamumą ir suderinamumą su kita civilinės saugos įranga. Įvertinus egzistuojantį reikiamos įrangos trūkumą – atnaujinti kariuomenės technikos ir įrangos, skirtos naudoti ekstremaliųjų situacijų metu, materialinę bazę, siekiant laiku ir kokybiškai užtikrinti pagalbos suteikimą.

LITERATŪRA

1. **Arbuthnot K.** A Command Gap? A practitioner's analysis of the value of comparisons between the UK's military and emergency services' command and control models in the context of UK resilience operations. *Journal of contingencies and crisis management*. – 2008, Volume 16, Number 4, December p. 186-194. ISSN: 09660879. URL:
<http://web.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/detail?sid=1def52a2-e244-444c-b2fd-1fddf61f3de9%40sessionmgr198&vid=3&hid=128&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#d b=a9h&AN=35175422> [žiūrėta 2013-04-28]
2. **Coppola D.P.** Introduction To International Disaster Management, n.p.: Butterworth Heinemann, eBook Academic Collection (EBSCOhost), EBSCOhost,. 2007, ISBN 9780750679824
http://ehis.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/ebookviewer/ebook/e000xww_182225_AN?sid=22af1764-c59b-410b-9b23-a9e53a01b55b@sessionmgr112&vid=20&format=EB [žiūrėta 2013 m. kovo 16]
3. **Česnulienė R.** Civilinės saugos sistema ir jos funkcionavimo tobulinimo teisiniai pagrindai: magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. – 55 p. – URL:
http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100224_134143-55346/DS.005.0.02.ETD [žiūrėta 2013-09-14]
4. **Driver D.** Pragmatic approach to civil-military partnerships: europe searching for complementary military and civilian roles. *Per Concordiam Journal of European Security and Defense Issues. Political and Military Partnerships* . 2011, Volume 1, Issue 4. p. 13-17. URL:
http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/perConcordium/V1N4E.pdf [žiūrėta 2013 m. balandžio 13]
5. **Heyse, L.** Beyond The Age Of Humanitarianism: Past Trends And Future Challenges. *Journal Of Contingencies & Crisis Management* Vol. 11 Nr. 4 (2003): 178-183. ISSN: 09660879. URL:
<http://web.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=484f669c-5f84-4cd9-8273-0709286910b4%40sessionmgr110&vid=19&hid=128> [žiūrėta 2013 m. balandžio 28 d.]
6. **Krašto apsaugos ministerijos 2012 metų veiklos ataskaita Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui**
7. **Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas** // Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas, 1998 m. gruodžio 15 d. Nr. VIII-971. URL:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363858 [žiūrėta: 2013 m. rugsėjo 13 d.]
8. **Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose** // informacinis lapas. – Vilnius: KAM. – URL:
http://kariuomene.kam.lt/lt/tarptautines_operacijos_786.html [žiūrėta: 2013 m. lapkričio 15 d.]
9. **Lietuvos karinė doktrina** // Lietuvos kariuomenės vado įsakymas, 2010 m. kovo 10 d. Nr. V-193.
10. **Lietuvos kariuomenės ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 2013 m. bendradarbiavimo priemonių planas** // Lietuvos kariuomenės vado ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus 2013 m. sausio 23 d. įsakymas Nr. V-93/1-23

11. **Lietuvos kariuomenės ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais planas** // Lietuvos kariuomenės vado ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus įsakymas, 2009 m. birželio 12 d. Nr. V-589/1-198
12. **Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas** // Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas, 1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723. URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453898 [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 9 d.]
13. **Lithuania' 2009** // Military Technology. – 2009, Vol. 33 Issue 1, p. 179-181. – ISSN: 07223226. – URL: <http://ehis.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=1d2b9e66-132f-49f1-b024-296fdad7e5f6%40sessionmgr14&vid=2&hid=15> [žiūrėta 2013 m. balandžio 13].
14. **Likusių nuo karo sprogmenų išvalymo ir prevencijos programos ir likusių nuo karo sprogmenų išvalymo ir prevencijos programos įgyvendinimo priemonių planas** // LR Krašto apsaugos ministro ir LR Vidaus reikalų ministro įsakymas, 2013 m. liepos 18 d. V-628/1V-612. URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=454112&p_query=LIKUSI%D8%20NUO%20KARO%20SPROGMEN%D8&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 15 d.]
15. **Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas** // Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas, 1996 m. gruodžio 19 d. Nr. VIII-49. URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=442449 [žiūrėta 2013 m. lapkričio 3 d.]
16. **Mikonis A.** Šiuolaikinės grėsmės: įvairovė ir prevencijai skirta vadyba // Public Administration. – Vilnius: generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2012, Nr. 33, p. 84-92. – ISSN: 16484541. – URL: <http://ehis.ebscohost.com/skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=00958e60-e1e4-4e04-91c9-ebec5bc78ea8%40sessionmgr112&vid=2&hid=15> [žiūrėta 2013 m. balandžio 13].
17. **Mikulskienė B., Pitrėnaitė B., Astrauskas A.** Saugios savivaldybės vertinimo sistemos formavimas. Socialinės technologijos, 2011 m., 1 (2), p. 283-300. ISSN 2029-77564 URL: http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/st/archyvas/dwn.php?id=307476 [žiūrėta 2013 m. balandžio 28 d.]
18. **Nagrocas R.** Lietuvos Respublikos civilinės saugos sistemos optimizavimas // Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka: mokslinių straipsnių rinkinys. – Kaunas : MRU Viešojo saugumo fakultetas. 2011, t. 6. – ISSN 2029-1701. – URL: http://www.mruni.eu/kpf_dokumentai/fakultetas/Leidiniai/VSVT_6_2011-12-06.pdf [žiūrėta 2012 m. rugsėjo 7 d.].
19. **NATO role in civil emergency planning** // Backgrounder. – Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2006, p. 10. – URL: http://www.igsu.ro/documente/SAEARI/NATO_CEP.pdf [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 15 d.]
20. **Norgėla J.** Lietuvos įstojimas į NATO ir profesionalioji kariuomenė // Profesionalioji kariuomenė: Vakarų šalių patirtis ir perspektyvos Lietuvoje: monografija. – Vilnius: LKA. 2005, p. 47-70. – ISBN 9955-423-28-5. URL: http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/prof_kariuom_1.pdf [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 9 d.].

21. **Orenius A.** 1990–2002 m. Lietuvos krašto apsaugos politikos analizė. Viešoji politika ir administravimas. 2003, Nr. 6, p. 81-93, ISSN 1648-2603. URL: https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/vpa/archyvas/dwn.php?id=239887 [žiūrėta 2013 m. balandžio 28 d.]
22. **Pitrėnaitė B.** Lietuvos ekstremaliųjų situacijų valdymo sistemos plėtros problemos. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. 2006. 1 (6), 135-144 ISSN 1648-9098 URL: <http://etalpykla.minfolit.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2006~1364651535613/DS.002.0.01.ARTIC> [žiūrėta 2013 m. balandžio 28 d.]
23. **Quarantelli E. L.** Disaster planning, emergency management, and civil protection: the historical development and current characteristics of organized efforts to prevent and to respond to disasters // 1998, university of delaware, disaster research center <http://dspace.udel.edu:8080/dspace/bitstream/handle/19716/635/pp227.pdf?sequence=1> [žiūrėta 2013 m. kovo 16 d.]
24. **Ragaišis J. B.** Nuodingos medžiagos kare // Kardas: karinės publicistikos, karo istorijos mokslo žurnalas. – Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 2008, Nr. 4 (433), p. 35-38.
25. **Rietjens S. Et.al.** Inter-organisational communication in civil–military cooperation during complex emergencies: a case study in Afghanistan', 2009, Disasters, 33, 3, p. 412-435, URL: <http://ehis.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/detail?sid=9d57d258-a315-44f2-85ba-d08ac343aa91%40sessionmgr15&vid=1&hid=3&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=41228877> [žiūrėta 2012 m. lapkričio 6 d.]
26. **Stavridis J.** Building Strategic Connections: Early investment pays muture dividends. Per Concordiam Journal of European Security and Defense Issues. Political and Military Partnerships . 2011, Volume 1, Issue 4. p. 8-9. URL: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/perConcordium/V1N4E.pdf [žiūrėta 2013 m. balandžio 13]
27. **Štrimas G.** Karinės pajėgos krizių atveju // Kardas: karinės publicistikos, karo istorijos mokslo žurnalas. – Vilnius: Krašto apsaugos ministerija, 2006, Nr. 3 (420), p. 12-15.
28. **Valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaita:** ekstremaliųjų situacijų valdymo organizavimas. Nr. VA-P-40-17-29. 2008 m. URL: http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2 [žiūrėta 2013 m. balandžio 28 d.]
29. **Ženevos 1949 m. rugpjūčio 12 d. konvencijos „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų apsaugos“ papildomas protokolas** // URL: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=F2763011-D132-4CE4-80DE-04EB951D68F0> [žiūrėta 2013 m. balandžio 13 d.]
30. **Žigaras F.** Kariuomenė šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: tikslai, uždaviniai ir raidos perspektyvos // Šiuolaikinės visuomenės vertybės orientacijos ir Lietuvos kariuomenė: mosklinių straipsnių rinkinys. – Vilnius: LKA. 2008, – ISBN 978-9955-423-72-0. – URL: http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/Vertybines_orientacijos_1.pdf [žiūrėta 2013 m. rugsėjo 4 d.]

Černiauskienė I. Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje analizė / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. Birutė Pitrenaitė–Žilėnienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. – 62 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta Lietuvos kariuomenės veikla civilinės saugos srityje, iškeltos kariuomenės pasiruošimo teikti pagalbą civilinėms institucijoms problemos bei pateikti pasiūlymai, kaip šias problemas spręsti. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriamos Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje galimybės. Skyrius suskirstytas į trys poskyrius pagal apžvelgiamas teorines temas: civilinės gynybos ir saugos raida, Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų kūrimasis ir kariuomenės parama ekstremaliųjų situacijų metu. Antroje dalyje analizuojamos Lietuvos kariuomenės pasirengimo teikti paramą civilinei saugai situacija ir problemos. Antrasis skyrius suskirstytas į keturis skyrius, kuriuose išdėstoma tyrimo metodika, atlikto tyrimo rezultatai ir identifikuotos problemos bei jų sprendimo būdai.

Pagrindiniai žodžiai: civilinė sauga, Lietuvos gynybos sistema, Lietuvos kariuomenė, pagalba civilinėms institucijoms

Černiauskiėnė I. Analysis of the Lithuanian Armed Forces activity in the field of civil protection/ Master Thesis in Public Management. Thesis supervisor prof. dr. B. Pitrenaitė-Žilėnienė. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 62 p.

ANOTATION

In this Master Thesis, the work of the Lithuanian Armed Forces in the field of civil protection has been analyzed and evaluated. In addition, problems in military preparedness for helping civilian institutions were identified and suggestions were made how these problems can be solved. In the first part of the Thesis, the capacity/performance of Lithuanian military work in the field of civil protection has been analysed on the theoretical level. This part of the Thesis is composed of three sections that describe the following topics – the development of civil defence and protection, the establishment of defence and civil protection systems in Lithuania and military support for civilian institutions in extreme situations. The second part of the Thesis is divided into four sections that provide the methods and the results of the experiment that was carried out, and identify certain problems and propose solutions for them.

Key Words: civil protection, Lithuanian Defence System, Lithuanian Armed Forces, assistance for civilian institutions

Černiauskienė I. Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje analizė / Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. Birutė Pitrėnaitė–Žilėnienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. – 62 p.

SANTRAUKA

Civilinės saugos nelaimės, nesvarbu ar kilusios dėl gamtos padarinių ar dėl žmogaus veiklos, vyksta toje pačioje teritorijoje, kur kartu veikia tiek civiliai gyventojai, tiek valstybės kariuomenės pajėgos. Keičiantis Lietuvos vidinėms ir išorinėms grėsmėms – kartu keičiasi ir pasipildo jos užduotys: vis dažniau kariuomenė panaudojama padėti civilinėms institucijoms kovoti su ekstremaliomis situacijomis, likviduoti nelaimių padarinius tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų. Kariuomenė, kaip į misiją ir tikslą orientuota hierarchinė organizacija, yra labai tinkama kovoti su ekstremaliomis situacijomis, tačiau nėra išdėstyta aiški riba, kur kariuomenė veikia civilinės saugos srityje ir kokią veiklą vykdo. **Darbo problema** – Lietuvos kariuomenės vaidmuo civilinės saugos srityje nėra aiškus ir apibrėžtas. **Tyrimo objektas** - Lietuvos kariuomenės veikla civilinės saugos srityje. **Tyrimo tikslas** – ištyrus Lietuvos kariuomenės galimybes teikti paramą civilinės saugos srityje pateikti siūlymus kaip vystyti jos vykdomą veiklą ir bendradarbiavimą su civilinėmis institucijomis. **Tyrimo uždaviniai:** išnagrinėti ir įvertinti Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje galimybes, esamą Lietuvos kariuomenės pagalbos teikimo civilinėms institucijoms ekstremaliųjų situacijų metu padėtį, tyrimo metu gautą medžiagą, identifikuoti problemas ir jų sprendimo būdus, įvertinti Lietuvos kariuomenės galimybes teikti paramą civilinės saugos srityje ir pateikti rekomendacijas. **Tyrimo metodai:** magistro baigiamajame darbe naudojami tiek teoriniai: analizės, apibendrinimo, lyginimo, sintezės, sisteminės analizės, tiek empiriniai: dokumentų analizės, turinio analizės, pusiau struktūrizuoto interviu apklausos metodai. Pasirinkta tema yra nepakankamai ištirta, yra mažai mokslinių darbų šioje srityje, todėl darbe didžiausias dėmesys buvo skiriamas Lietuvos Respublikos teisiniams dokumentams, remtasi tarnybos Lietuvos kariuomenėje surinkta medžiaga ir kitais informacijos šaltiniais. Magistro baigiamasis darbas sudarytas iš dviejų skyrių. Pirmajame skyriuje apžvelgiamos Lietuvos kariuomenės veiklos civilinės saugos srityje galimybės. Skyrius suskirstytas į trys poskyrius pagal apžvelgiamas teorines temas (civilinės gynybos ir saugos raida, Lietuvos gynybos ir civilinės saugos sistemų kūrimasis ir kariuomenės parama ekstremaliųjų situacijų metu). Antrajame skyriuje analizuojamos Lietuvos kariuomenės pasirengimo teikti paramą civilinei saugai situacija ir problemos. Antrasis skyrius suskirstytas į keturis skyrius, kuriuose išdėstoma tyrimo metodika, atlikto tyrimo rezultatai ir identifikuotos problemos bei jų sprendimo būdai.

Černiauskiėnė I. Analysis of the Lithuanian Armed Forces activity in the field of civil protection/ Master Thesis in Public Management. Thesis supervisor prof. dr. B. Pitrenaitė-Žilėnienė. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 62 p.

SUMMARY

Accidents in civil protection, regardless on whether they happen due to natural causes or human activities, happen in the area where both, civilians live and military units are situated. Since internal and external threats for Lithuania are changing, tasks of the Lithuanian Armed Forces are changing too. There is a growing number of cases when the military is used to help civil institutions to deal with extreme situations and to eliminate the effects of disasters, both in Lithuania and abroad.

Military deals with extreme situations successfully because it is a task-and-mission-oriented hierarchical organization. However, the exact area of work and functions of the military in the field of civil protection have not been established. Therefore, the problem of this piece of research is that the role of the Lithuanian Armed Forces in the field of civil protection has not been defined clearly. The subject of this research is to analyse the work of the Lithuanian Armed Forces in the field of civil protection and to make suggestions how to develop their work and cooperation with civil institutions. The objectives of the experiment are the following – to analyse and evaluate the capacity of work of the Lithuanian Armed Forces, a current situation of the Lithuanian Armed Forces providing help for civilian institutions in the case of extreme situations, identify problems and make suggestions to solve them and to evaluate the opportunities to provide support in the field of civil protection and to present recommendations. The methods of the experiment include both, theoretical, i.e. analysis, summarizing, comparative, synthesis, systemic analysis; and empirical methods, i.e. document as well as content analysis, and survey methods of an interview which was not structured entirely. The field of the study has not been researched very much, therefore in this Master Thesis the main focus was on legal documents of the Republic of Lithuania. The material obtained at my work place at the Lithuanian Armed Forces and other sources of information were also used. This Master Thesis is composed of two parts. The first one describes the capabilities of the work of the Lithuanian military in the field of civil protection. There are three sections in this part that describe subjects based on different theoretical topics. The subjects include the development of civil defence and protection, the formation of the Lithuanian defence and civil protection systems and military support for civilian institutions in the case of extreme situations. The second part of the Thesis is divided into four groups that provide the methods and results of the experiment, identify certain problems and provide solutions for them.

KOKYBINIO TYRIMO INSTRUMENTAS: INTERVIU KLAUSIMYNAS

Visa tyrimo metu gauta informacija naudojama tik moksliniais tikslais, griežtai laikantis mokslinių tyrimų etikos. Kokybinio tyrimo duomenys bus analizuojami ir skelbiami baigiamajame magistriniame darbe tik apibendrintai, nenurodant tyrime dalyvavusių asmenų vardų ir pavardžių.

Informacija apie ekspertą:

Vardas:	Pavardė:
Darbo stažas:	Pareigos:
Organizacija:	

Tyrimo objektas. Lietuvos kariuomenės veikla civilinės saugos srityje.

Tyrimo tikslas – ištyrus Lietuvos kariuomenės galimybes teikti paramą civilinės saugos srityje pateikti siūlymus kaip vystyti jos vykdomą veiklą ir bendradarbiavimą tarp civilinių institucijų.

Interviu klausimai:

1. Kaip manote, ar kariuomenė reikalinga civilinės saugos funkcijoms paremti?
2. Kaip vertintumėte Lietuvos kariuomenės indėlį teikiant pagalbą civilinės saugos ekstremalių situacijų metu?
3. Ar Lietuvos kariuomenė pakankamai pasirengusi teikti pagalbą civilinės saugos srityje?
4. Ar pakankamai aiškiai reglamentuojamas teisinis kariuomenės pagalbos teikimas civilinėms institucijoms?
5. Kaip siūlytumėte pagerinti bendradarbiavimą tarp kariuomenės ir civilinių institucijų teikiant pagalbą?
6. Su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria kariuomenė teikdama pagalbą šioje srityje?

Ačiū už bendradarbiavimą